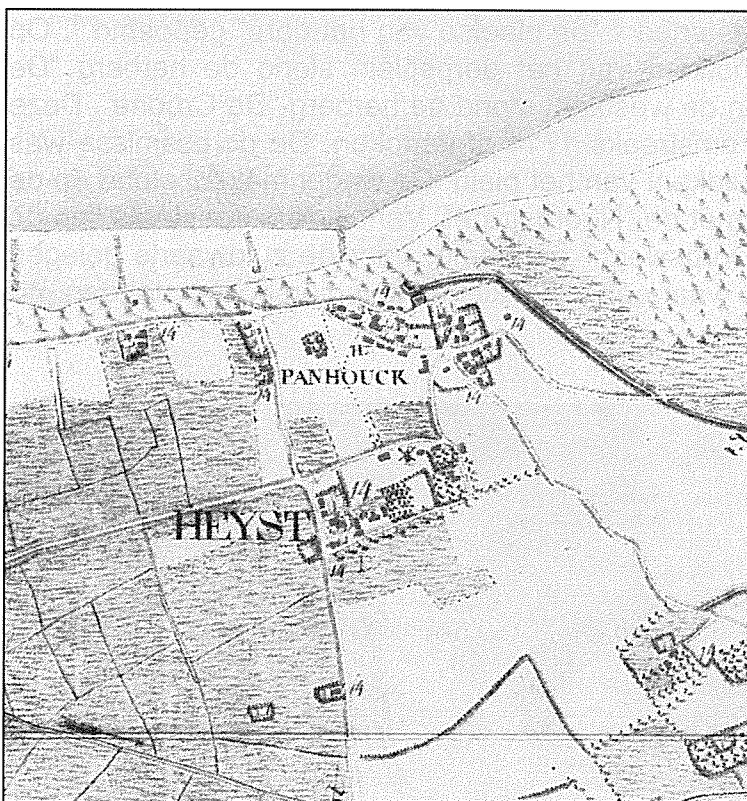

Heist in de 18de eeuw. Aspecten uit het dagelijkse leven.

Jacques Larbouillat

1. Het dorp

In de 18de eeuw bestond de dorpskern van Heist uit zes onverharde straten en enkele kerk- en voetwegels. De lage huisjes stonden grotendeels gegroepeerd, los van elkaar en volgden geen rooilijn.

*Het dorp van Heist tussen
A° 1770-1777, Ferraris,
kabinetskaart van de
Oostenrijkse Nederlanden,
kwartblad 23/1, Sluys.
Gemeentekrediet, Brussel
1965.*

Aan de noordzijde werd het dorp tegen de zee beschermd door een brede strook duinen en de Graaf Jansdijk, die ter hoogte van het dorp ondergestoven was door het duinzand. Het tracé van de Graaf Jansdijk ligt nu onder de sporen van de tram in de Elisabetlaan. Aan de binnenrand van de Graaf Jansdijk liep een duinenslag naar Knokke.

De westgrens van het dorp was de Oude Kerkstraat, nu de Heistlaan (de sectie tussen de Koudekerkelaan en de Elisabetlaan). Deze straat was sedert de verwoesting van het westelijk deel van "Heyst" in 1575 door de Watergeuzen, geworden tot een weinig bewoonde landweg. Deze weg liep van de voormalige parochiekerk naar de Evendijk en de duinen en verschafte aan enkele hoeven verbinding tot de landerijen en de "Ramskapelse heerweg" en verder naar het hinterland.

De Hermans- Lybaertstraat was in de 18de eeuw een kerklandweg die de bewoonde dorpskern het dichtst met de parochiekerk verbond. De oostgrens

van het dorp was de huidige Visserstraat, toen "Ooststraat" genoemd. De huidige Kerkstraat, toen de "Zuidstraat", was aan beide kanten bebouwd met losstaande woningen en vormde de zuidgrens van de dorpskern. De noordkant van de "Noordstraat", nu Vlamingstraat, was in het begin van de 18de eeuw opgedeeld in vier percelen "hovenierynghe" met vier woningen en behoorden aan de Kerk en de Armendis. Ze werden in cijns verhuurd. Op de zuidkant van de "Noordstraat" stonden meerdere woningen. Tussen de Noordstraat (Vlamingstraat) en de "Zuidstraat" (Kerkstraat) kronkelden twee smalle voetwegels tussen de woningen. De "Noordstraat" en de "Zuidstraat" waren ook verbonden door de "Pompestraat" nu de Kursaalstraat genoemd.

Op het kruispunt van de Kursaalstraat met de Kerk-en Pannenstraat was in de 18de eeuw het dorpsplein gelegen. Het kruispunt was toen een veel grotere ruimte, het werd door de Heistenaars "de plaetse van het dorp" genoemd ¹. Op het hoekperceel aan de oostkant van het dorpsplein stond de herberg "De Swaene" en ertegenover aan de westkant stond de herberg "De Croone". Deze laatste ging failliet en werd omstreeks 1714 afgebroken. De dorpsmisse was ca.1725 gevestigd aan de zuidkant van het plein. De wagenmakerij stond op de hoek van de "Pompestraat" met de "Noordstraat". Vanuit de dorpsplaats liep de "Pompestraat", soms ook "Dorpswegh" genoemd, naar de zuidwaarts gelegen dorpsmolen aan de Evendijk waar een vijftal kleine hoveniershoven stonden.

*Molenwal en molen Heist A° 1777 (F), figuratieve kaart I.Maelstaf.
Opn. Foto L.Blanckaert-Brugge archief Zwinpolder, Koolkerke, 1999.*

¹ Rijksarchief Brugge, nr. 582 Herbergregister Heyst 1768, "De Swaene op de plaetse van het dorp".

Oostwaarts ging de Evendijk over in de Zomerweg, nu Westkapelle-straat, die Heist met Westkapelle verbond. Westwaarts bereikte men alover de Evendijk, nu Marktstraat, de Heistse parochiekerk, de parochies Lissewege, Uitkerke en de stad Blankenberge.

*Evendijk tussen Lissewege en Heist A° 1777, figuratieve kaart J.Maelstaf,
Opn. Foto L.Blanckaert-Brugge archief Zwinpolder, Koolkerke, 1999.*

De voormalige parochiekerk "gheseydt Coudekerkcke" stond een vijfhonderd meter bezuiden de dorpskern op het einde van de "Oude Kerkstraat" nu Heistlaan, die verder de verbinding maakte met de "Ramskapelse Heerweg", naar de dorpen Ramskapelle, Dudzele en het hinterland¹

De dertiende eeuwse kerk was door de eeuwen heen op zijn oorspronkelijke locatie blijven staan (Domein De Krinkel), zelfs toen Heist zich in de Middeleeuwen in noordwaartse richting tot een belangrijk vissersdorp ontwikkelde. Door de onvoorzichtigheid van Spaanse soldeniers was de driebeukige kerk in 1600 grotendeels uitgebrand. In 1629-1630 werden enkel de middenbeuk en het hoofdkoor hersteld. De zijbeuken werden gedurende de

Maurits Coornaert, Heist en de Eiesluis, Drukkerij-Uitgeverij Lannoo Tielt, pvba, 1976, 474 blz., geïllustreerd, p. 174-178.

Archief Zwin-Polder, Arendstraat 34, 8000 Koolkerke, Caerte figuratief anno 1777, J.Maelstaef.

Algemeen Rijksarchief Brussel, kaarten en plattegronden in handschrift, 1ste reeks, nr. 22 Kopie Caerte figuratief anno 1758. Met dank aan de heer Walter Baes en mevrouw dr. Griet Maréchal.

Ferraris, Carte de Cabinet des Pays-Bas Autrichiens, kwartblad 23/1 en 23/3.

17de en 18de eeuw gesloopt, de materialen verkocht en herbruikt bij de herstelling van de kerk en de kerktoren van Heist en de parochiekerk van Knokke ².

Oude kerktoren van Heist, door J. Baes, kort voor de sloping in 1884

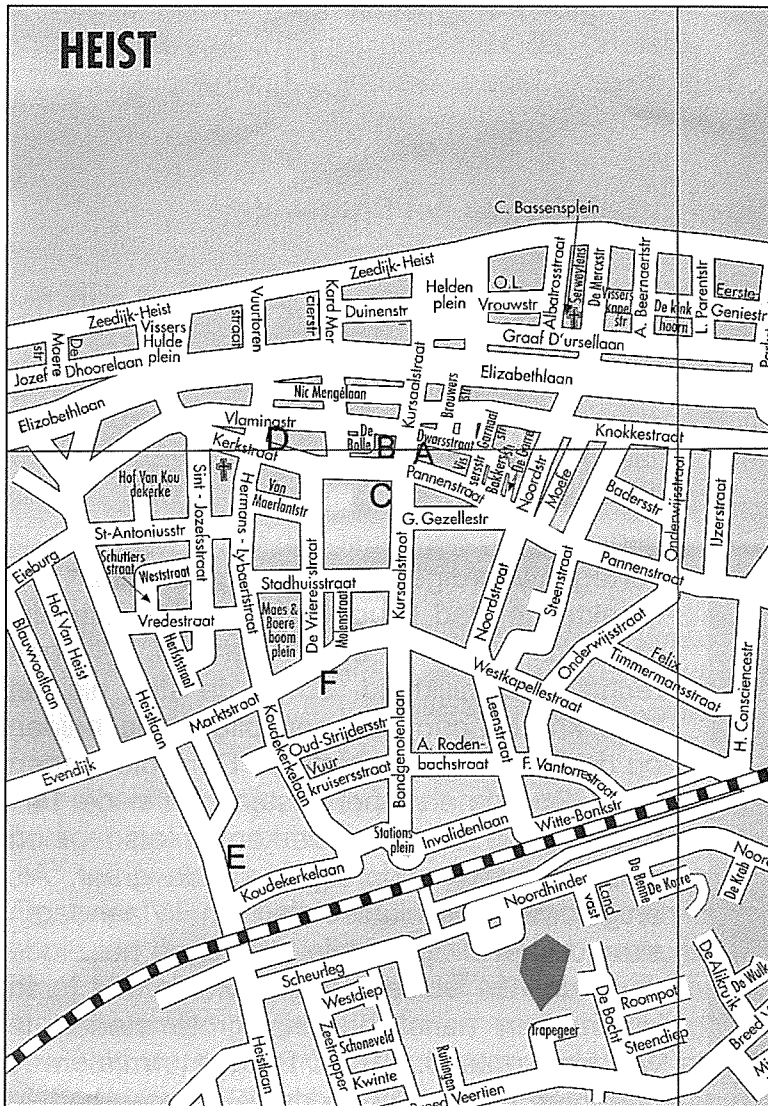
Deken Dominicus Galle meldt in zijn kerkvisitatieverlag van 1716 dat Heist 345 inwoners heeft waarvan 116 niet-communiekanten of kinderen onder de 12 jaar. Hoofdman Bartolomeus Amandels stelde in 1748 in opdracht van het Brugse Vrije een lijst op van de bevolking van Heist. De totale bevolking bedroeg 301 inwoners. Er waren 59 gezinnen. Deze werden in vijf categoriën ingedeeld. De eerste groep was de geestelijkheid: deze telde twee gezinnen, de pastoor Ignatius Bocxtaete en zijn zuster, en de koster Pieter Coolen en zijn vrouw. De

² Jacques Larbouillat, De verdwenen Sint-Antoniuskerk van Heist, Rond de Poldertorens, 5de jaargang (1963), nr. 2, blz. 50 - 60, nr. 3, blz. 78 - 90, 6de jaargang (1964) blz. 72 - 79.

Jozef Van den Heuvel, Jacques Larbouillat, Leo Zaman, 1188-1998 Coudekerke-Heist, Visserskapel "Ster der zee", Parochieboek "Sint-Antonius " Heist-aan-zee. Drukkerij Crea Roeselaere, 398 blz., 1998. De uitgave is een initiatief van medelid pastoor Arnold Van de Sompele.

Jacques Larbouillat, De gedaanteverandering van de kerktoren van Heyst anno 1699, Rond de Poldertorens, 43ste jaargang (2001), nr. 2, blz. 86 - 97.

grote landbouwers waren met elf gezinnen. De derde groep bevatte de neringdoenders. Hier vinden we dertien gezinnen. Er waren twee herbergiers-brouwers, voorheen waren er drie, één was failliet gegaan, één molenaar, één wagenmaker, één timmerman, één hoefsmid, één metsers, één strodekker, twee schoenmakers, twee winkeliers, één schaper.

Detailplan van Heist

- A : Herberg "De Swaene"
- B : Herberg "De Croone"
- C : Smidse 1725
- D : Herberg "Sint Anna"
- E : Verdwenen Sint-Antoniuserkerk
- F : Dorpsmolen

De vierde groep: arbeiders en de kleingebruikers waren het talrijkst. Deze telden drieëntwintig gezinnen met tweehonderdentwee personen. De vijfde groep de disgenoten telden tien gezinnen met tweeënzestig personen. Zij werden onderhouden door het armenbestuur van de kerk³. In 1748 staat geen enkele visser onder de bevolking van Heist vermeld. De befaamde Middeleeuwse visserij van Heist was teniet gegaan met de godsdienstoorlog op het einde van de 16de eeuw. De vissersfamilies waarvan velen sympathie

³ Jos De Smet (dr), De bevolking van Heist, Rond de Poldertoren, jaargang 6 (1964), nr. 4 blz. 106 - 109.

hadden voor het Calvinisme waren gevlucht naar het noorden. De zeevisserij zal opnieuw herbeginnen te Heist in de tweede helft van de 18de eeuw ⁴.

In 1799 telde Heist 300 inwoners boven de 12 jaar en 167 kinderen onder de 12 jaar, samen 467 inwoners. Het kantonaal bestuur van Westkapelle noteerde de beroepen opgegeven door de Heistenaars: 48 arbeiders, 25 landbouwers, 1 metselaar, 2 molenaars (vader en zoon Joseph en Jean Baervoets), 2 schoenmakers, 1 herbergier, 2 bierverkopers, 7 bedienden, 1 wagenmaker, 2 hoefsmeden, 1 kuiper, 7 arbeidsters, 24 dienstmeiden, 12 koewachters, 2 kleermakers (vader en zoon Pierre en Gabriel Geerolf), 1 schaapherder, 27 vissers. ⁵

2. De gewestelijke overheid : het College van het Brugse Vrije

De inwoners van Heist waren tot 1795 "vrijlaeten en vrijlaetessen" van het Brugse Vrije.

Het Brugse Vrije, in feite de Kasselrij Brugge was een territoriale onderverdeling in het vroegere graafschap Vlaanderen. Het was een uitgestrekt gebied dat zowat de noordelijke helft van de huidige provincie West-Vlaanderen omvatte.

Grenspaal van het Brugse Vrije en Damme.

Op het einde van de tiende eeuw werd het onder gezag geplaatst van een burggraaf als vertegenwoordiger van de graaf. In 1127 maakte de stad Brugge zich uit het kasselrij verband los en verwierf eigen rechtspersoonlijkheid. Zowel de stad als het Vrije kregen een schepencollege die beiden op de Brugse burg zetelden. De grote steden Gent, Brugge en Ieper wisten zich in de 14de eeuw op te werken als een standenvetegenwoordiging bij de graaf. Als enige van de kasselrijen in Vlaanderen slaagde het Brugse Vrije erin tegen het einde van de 14de eeuw als vierde lid van Vlaanderen naast de drie grote steden te worden erkend. Het Brugse Vrije was onderverdeeld in 35, in de 18de eeuw herleid tot 14 ambachten. Sommige gebieden in het Brugse Vrije hadden een apart statuut, dit waren de appendanten en contribuante

heerlijkheden met een beperkte vorm van autonomie ten opzichte van het hoofdbestuur in Brugge. Als enclaves op het grondgebied lagen ook een zeventiental onafhankelijke kleine steden met een eigen bestuur en rechten b.v.b.: Damme, Blankenberge, Oostende, Torhout, Nieuwpoort, Sluis, Sint-

⁴ Jacques Larbouillat, De nalatenschap van Joannes Vantorre een Heistse visser anno 1768, Rond de Poldertorens, jaargang 38 (1996), nr. 3, blz 87 - 95.

⁵ Rijksarchief Brugge, Jos De Smet(dr.), Inventaris van het archief Frans Hoofdbestuur, Departement de la Lys, Etat de population, canton de Westcapelle, nr. 1246.

Anna-ter-Muiden. Een zestal kleine steden kwamen begin van de 17de eeuw onder het gezag van de Verenigde Provinciën.

*Zitting in de Schepenkamer van het Brugse Vrije. Schilderij van G. van Tilborgh.
Brochure :Het Brugse Vrije, het landhuis, de schouw,
bijdragen A. Vandewalle en Noël Geirnaert, stad Brugge., 1998.*

Het eigenlijke Vrije, het platteland, werd gevormd door de achter de duinstrook gelegen polders met een breedte van 10 tot 15 km. Het gebied werd reeds in de 14de eeuw verdeeld in drie gewesten of kwartieren: het West- Noord- en Oostvrije, elk met een eigen schepenbank en burgemeester die ieder op een bepaalde dag van de week in Brugge vierschaar hield. Deze onderverdeling bleef bestaan tot op het einde van de 18de eeuw, vooral in verband met de jurisprudentie. In de 16de eeuw bestond het platteland uit 91 parochies die verdeeld waren over 35 ambachten, in de 18de eeuw waren er nog 68 parochies verdeeld over 14 ambachten. De fusies van ambachten waren het gevolg van het verlies in de 16de en 17de eeuw van grondgebied aan onder meer de Verenigde Provinciën. Heist met Lissewege en Knokke behoorden tot het ambacht Lissewege. Over de parochies had het Vrije volledige gerechtelijke en toezichthoudende bevoegdheid.

Het Brugse Vrije telde vier burgemeesters. De burgemeester van de commune was het hoofd van het schepencollege, hij werd gekozen door de vorst buiten het college; hij was geen rechter in burgerlijke zaken maar wel verantwoordelijk voor de bijeenroeping van het college, het vrijwaren van de rechten en privileges van de vorst, het behoeden van de vrijheden, privileges, wetten e.a. gebruiken van het Vrije.

De burgemeesters van de drie kwartieren (west, noord, oost) later schepenen waren verantwoordelijk als rechter in burgerlijke materies, bij het sluiten van de rekeningen van de parochies, kerken, heerlijkheden, armentafels enz.

De schepenen hadden politieke, bestuurlijke en rechterlijke bevoegdheid. Zij waren verantwoordelijk voor het dagelijks beheer, zij troffen de politieke beslissingen i.v.m. het bestuur, de fiscaliteit, voerden de besluiten van hogerhand uit in zoverre deze niet in tegenspraak waren met de "keuren en costuymen" van het Vrije. Zij oefenden ook het administratief toezicht uit op de parochies, kerken, de heerlijkheden enz. Voor de bewoners van het platteland vormden zij de rechtbanken en waren zowel burgerlijk als strafrechtelijk bevoegd.

Een afzonderlijke indeling van het kustgebied vormden de 27 watering en polders. Daarover had de schepenbank juridische bevoegdheid bij conflicten en een toezichthoudende en controlerende functie i.v.m. de werking via algemene ordonnanties, schouwingen van dijken en wegen, eventuele tussenkomsten bij openbare werken, het horen van hun rekeningen, enz.

Zij waren bevoegd en verantwoordelijk voor het benoemen van hun administratief personeel.

Het administratief en gerechtelijk personeel bestond uit een algemene ontvanger, raadspensionarissen en griffiers (8 tot 12), onderzoeksklerken (3) opperklerken van de griffie (4), taalluiden (3 tot 4), procureurs en notarissen (7 tot 11), deurwaarders van de kamer (4) gerechtsgeneesheren (3) en chirurgijnen (2), gewone en buitengewone boden (5) en een conciërge. Al deze personeelsleden werden benoemd door de schepenen.

De raadspensionarissen en griffiers waren de voornaamste permanente ambtenaren, in dienst van zowel de administratie als het gerecht. Zij waren meestal juridisch geschoold en werden benoemd door de burgemeesters en schepenen (= de Wet). De eerste raadspensionaris en griffier van de kamer (administratie) en de raadspensionaris en griffier van de vierschaar (gerecht) waren de hoofdamttenaren. Daarnaast had men ook gespecialiseerde raadspensionarissen en griffiers in verband met de wezen, de criminaliteit, het notariaat en de schatkist. Zij werden aangevuld door een aantal pensionarissen zonder duidelijk omschreven taak.

De baljuw of schout, de berijders, de amman en officieren waren politie-beambten die verantwoordelijk waren per ambacht (= één of meer parochies) of heerlijkheid voor de openbare orde. Zij kregen van het bestuur of de rechtbanken politie- en gerechtelijke taken opgelegd. Naast de plaatselijke politiebeambten werd een overkoepelende politiemacht gevormd, de souverainsgasten, waarvan het aantal in de loop der tijden evolueerde. Zij waren politieel bevoegd over het ganse grondgebied van het Vrije en stonden onder het toezicht van het college. In de tweede helft van de 18de eeuw werd deze instelling hervormd tot de marechaussee; hun taak bestond erin te patrouilleren om de wetten te doen naleven, het opsporen van bedelaars, verdachten, deserteurs, enz.

Landmeters en stokhouders (openbare verkopers) werkten als privé-personen in dienst van het Brugse Vrije maar zij moesten aanvaard worden door het bestuur en in hun handen de eed afleggen.⁵

⁵ Eric.Huys, Kasselrij van het Brugse Vrije (ca. 1000-1795), in *W.Prevenier en B.Augustin, De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795, Brussel, 1997, p. 461 - 478.*

3. De lokale overheid: de hoofdman en de pointers

Aan het hoofd van de "Prochie Heyst" stonden er tot in 1659 twee hoofdmannen. Vanaf 1660 werd er maar één hoofdman aangesteld. De magistraat van het Brugse Vrije zal een tweede hoofdman waarschijnlijk overbodig gevonden hebben in de kleine dorpen van toen. Zij werden aangesteld door de Burgemeesters en Schepenen van het Brugse Vrije die in overleg met de notabelen en de bijzonderste belastingbetalers de hoofdman kozen en aanstelden⁶. Dat noemde men "het verzetten van de wet"⁷. De duur van het mandaat van de hoofdman was in de 18de eeuw niet vast bepaald. Sommige hoofdmannen kregen na een ambtsperiode van twee jaar met een onderbreking van vijf jaar soms een heraanstelling die zeven jaar kon duren. Anderen oefenden maar éénmalig de functie uit die vier tot hoogstens acht jaar duurde. De functie was niet verenigbaar met de functie van klerk, dis- of gildenmeester of het ambt van ontvanger aangesteld door het College van het Brugse Vrije.

Na zijn aanstelling moest de "ghecozen hooftman" de eed gaan afleggen op de vierschaar in het landhuis van het Brugse Vrije die gelegen was op de Burg van Brugge, daar kreeg hij zijn "acte" of aanstellingsbrief. De pointers moesten ook de eed gaan afleggen te Brugge. Te Heist werd in deze periode gewoonlijk landbouwers met een grote landbouwuitbating tot hoofdman "ghecozen". Er werden ook twee pointers of adjuncten aangesteld, die aanvankelijk door de hoofdman werden gekozen¹⁰. De eerste pointer volgde gewoonlijk de aftredende hoofdman op.

De taken van de hoofdman en de twee pointers waren van fiscale en administratieve aard. Zij moesten op zijn minst kunnen rekenen en schrijven. De hoofdman was met de ontvanger verantwoordelijk voor de inning en betaling van de jaarlijkse belastingen opgelegd door het Brugse Vrije. Zo moesten zij de te heffen prijs bepalen per gemet op de totale oppervlakte bewerkte grond.

In 1700 bedroegen de vrije landen in Heist: 1576 gemeten, 1 lijn en 51 roeden, overeenkomstig het kohier van "beterdijnghe"⁸ ghemaect ten jaere 1697 bij Andries van de Voorde ghesworen lantmeter van dese lande vanden Vrije". Jaarlijks werd door de hoofdman en de pointers de rolle van "beterdijnghe" bijgewerkt. Zij gebruikten het register gedurende meerdere jaren en noteerden er de wijzigingen. De ontvanger van de "prochie" berekende verder de te betalen "pointinghe" of belasting en stelde een "quohier ende rolle van ommestellinghe" op, of het kohier van de repartitie over de landbouw- en tuinuitbatingen. De beroepsactiviteiten van de "neiringhen" of zelfstandige

Marc Rijckaert, Historische Stedenatlas van Belgie, Brugge, Uitgave Gemeentekrediet Brussel, 237 blz., geïllustreerd, pp. 163, 167, 168.

⁶ Jacques Larboullat, Uit het dorpsleven van Heist gedurende de XVIIde eeuw, Rond de Poldertorens jg. VII (1965) nr. 4, p.129 - 143.

⁷ Idem als noot 6

¹⁰ L. Gilliodts - Van Severen, Coutumes du Franc de Bruges, Brussel 1879,deel II, p. 234.

⁸ E. Verwijs en J. Verdam, Middelnederlandsch Woordenboek, deel I, p. 1151, "beterdinghe" = afmeting van een afstand of lengte door de schreden of stappen te tellen. Opmeting d.i. kadastrale opmeting.

beroepen en de vissers werden door de hoofdman en de pointers gelijkgesteld met een forfaitaire oppervlakte bewerkte grond en daarop belast.

Daarbij moest de "prochie" nog een vaste belasting aan het Brugse Vrije betalen genoemd de "lasten van Utsenden". Om de werkingskosten "binnencosten" van de plaatselijke administratie te dekken werd nog een bijkomende belasting op de bewerkte grond geheven.

Van hogerhand kreeg de hoofdman ook andere administratieve taken opgelegd zoals de jaarlijkse registratie van paarden en wagens aanwezig op de "prochie"⁹. De eigenaars werden op een algemene dorpsvergadering gedagvaard en na loting op een lijst ingeschreven, om bij opeising van het College van het Brugse Vrije de nodige paarden en wagens voor het leger te kunnen leveren. Bijkomende taken waren het toezicht op de bedelaars en vagebonden. Zonder toestemming van de hoofdman en het dragen van een speciaal kenteken mocht niemand bedelen in het dorp. Vagebonden en inwijkelingen moesten in het oog gehouden worden. Wie zich kwam vestigen in het dorp moest een bewijs van goed gedrag voorleggen uit zijn laatste woonplaats. Het was ook verboden bedelaars en landlopers logies te geven in de plaatselijke herbergen. De hoofdman had toezicht op de erfenissen. Bij weigering van een successie, hadden hij of twee notabelen de opdracht om een behoorlijke inventaris te laten maken van het sterfhuis.

De toewijzing van de weidegebieden voor de schaapskudden in het gemeentelijk gebied was een taak voor de hoofdman en de pointers. De eigenaars en de herders van de kudden waren verplicht de toewijzingen na te leven.¹¹

Graaf de Lalaing, hoogbaljuw van de stad Brugge en het Brugse Vrije, had aan de landvoogdes van de Oostenrijkse Nederlanden, aartshertogin Maria Elisabeth een rekwesst gericht in verband met de straat en wegenschouwingen. Daarin beschreef hij de moeilijkheden en de grote onkosten die de twee inspecties per jaar door de Schepenen of afgevaardigden van het Brugse Vrije meebrachten.

Na advies van de Raad van Vlaanderen vaardigde hare koninklijke hoogheid op 24 mei 1738 een decreet uit met de wijzigingen van het gewoonterecht in dat verband.

Het College van het Brugse Vrije beval op 13 maart 1743 dat voortaan:

Jaarlijks voor het einde van de maand april de hoofdman of de plaatselijke berijder (politieofficier) een eerste "schouwing" of inspectie moest houden in zijn gebied. De slechte staat en de plaats van de wegen moest noteren en een nauwkeurige lijst opstellen met de vermelding hoe de herstellingen moesten uitgevoerd worden. De lijst was onmiddellijk aan het College van het Brugse Vrije te bezorgen, die na onderzoek de herstelling beval aan wie het toebehoort. De herstellingen moesten uitgevoerd worden voor het feest van Sint Jan (24 juni) op straf van boete overeenkomstig het gewoonte recht en de plakaten.

⁹ Rijksarchief Brugge (verder afgekort RaB.) Kerkfabriek Ramskapelle nr. 40, Besluiten van de hogere overheid. nr. 41, eedaflegging van hoofdmannen.

¹¹ L.Gilliodts - Van Severen, Coutumes du Franc de Bruges, Brussel 1879-80, 3 vol., Deel I p. 102, 129, 234, 240, Deel III, p. 71.

Bovendien zou een dubbele onkostenrekening gepresenteerd worden aan diegenen die in gebreke bleven.

Na het feest van Sint Jan zullen de hoogbaljuw of zijn luitenant, twee Schepenen en een pensionaris of een griffier van het Brugse Vrije de eerste "straatschouwing" controleren. De nalatigheden vaststellen de boeten bepalen en dwangbevel geven tot herstelling. De hoofdman of berijder zijn belast met de controle of bij weerspanning en met de uitvoering van de nodige werken ieder in zijn gebied.

De hoogbaljuw of zijn vervanger, de Schepenen en de pensionaris of griffier krijgen een onkostenvergoeding van 6 guldens per dag. De opdracht moet voltooid zijn binnen de twintig dagen.

De hoofdman of berijder zijn verantwoordelijk voor de toepassing van de wet en zullen bij nalatigheid persoonlijk beboet worden en bestraft volgens de ernst van de overtreding. De hoofdman of berijder krijgt een onkostenvergoeding van 5 schellingen per dag binnen zijn dorp en 8 schellingen indien hij zich buiten zijn woonplaats moet begeven. De kosten zijn ten laste van het dorp waar hij woont. Indien de boeten niet volstaan om de kosten te dekken zal het verschil bijgelegd worden door het Brugse Vrije.¹²

Hoofdman zijn was in vreedestijd wellicht een eervolle plicht, in oorlogstijd was het een zware taak. Deze heren hadden meer dan één kopzorg.

In 1702 brak de Spaanse Successieoorlog uit die heel wat narigheid bezorgde aan de Heistenaars tot in 1713. De hoofdman kreeg opdracht van het Brugse Vrije tot het leveren van paarden, wagens en pioniers, het aanwerven van vrijwilligers om legerdienst te vervullen en inkwartierungen, waarover verder meer.

Andere zorgen waren rechtsgedingen die lopende waren tegen "de prochie" in verband met het "maalderijrecht, "de coolsaethiende" e.a.. De contacten met de advocaten en procureurs vielen op de schouders van de hoofdman.

Bij het overlijden van Karel II "onsen genadigde Coninck van Spaignien" werd door het Brugse Vrije een uitvaartmis opgelegd, de hoofdman moest het geld voorschieten om het "waschlich" of de kaarsen te betalen. Het was wenselijk dat de hoofdmannen kapitaalkrachtig waren, want ze moesten regelmatig uit eigen middelen geld voorschieten voor zaken van de "prochie".

Het was allemaal geen kommer en kwel, op 6 juni ging de "ommeganck" uit te Heist en was het kermisdag. De gilde van Lissewege kwam dan de processie opluisteren en er werd achteraf in de herberg "De Swaene" verbroederd. Jaarlijks op de 2de juli gingen de "jonghmans" van Heist naar Lissewege om daar "op den ommeganckdagh het miraculeus beelt van Onse Lieve Vrouwe te draghen tot het mainteniren het privilegie, twelcke dese prochie aldaer es hebbende". Achteraf werd de dorst gelest bij Pieter De Meire, "tavernier tot Lissewege".

De hoofdmannen reisden ook regelmatig naar Brugge "in den dienst ende noodige affaires deser prochie", daarvoor kregen ze een vergoeding van acht schellingen per dag. De "thaire" in Brugge bij "hostelier Pieter Bibauw" mochten zij ook inbrengen.

¹² Emile Vanden Bussche, Inventaire des archives de l'état a Bruges, Tome II, p. 40 - 41.

De pointers waren nauw betrokken bij de lopende zaken van de "prochie" en reisden vaak samen met de hoofdman of alleen naar Brugge. Zij kregen daarvoor ook acht schellingen per dag. Het "beterden" of opmeten van de tiendhoeken te Heist werd vaak toegewezen aan de "ghesworen pointers", om de belasting te heffen op de tiendhoeken.

Vanaf het einde van de 17de eeuw kregen de hoofdmannen jaarlijks een vaste vergoeding van zes ponden groot voor hun functie, die onveranderd bleef tot het einde van het "ancien regime" ongeacht de devaluatie van het geld. De pointers kregen dertien schellingen vier groten per jaar als "pensioen". Hoofdman en pointers mochten wel hun onkosten inbrengen.¹³

4. De ontvangers

De hoofdman werd voor het administratief en boekhoudkundig werk door de ontvanger van de parochie bijgestaan.

Joseph-Adrien Le Bailly, heer van Inghuem (1692-1775), ontvanger-generaal van het Brugse Vrije, portret door Jozef Suvée 1773, stadsarchief Brugge

De ontvangers waren geen Heistenaars. Zij woonden in Brugge en werkten als privé-personen in dienst van het Brugse Vrije. Het ambt werd aanvankelijk verpacht. De ontvangers moesten aanvaard worden door het college van Burgemeesters en Schepenen van het Brugse Vrije. Zij moesten een waarborg storten of een onroerend goed, zuiver en onbelast in pand geven. Het onroerend goed werd eerst geschat door een "ghesworen prijser" of beëdigd schatter.

Het aanvaardingscontract verleend door de schepenen van het Vrije, werd ondertekend door beide partijen. De minuut van het contract werd ingeschreven tot meer "vastigheid" in het register "notarieel" van het Noordkwartier. De ontvanger kreeg zijn aanstellingsakte waaraan de zegels van twee schepenen hingen met "steerte van parchemijne" en was ondertekend door de raadspensionaris en de griffier

"vanden notarie". In geval van wanbeheer, nalatigheid of fraude, kon het bestuur van het Brugse Vrije de ontvanger afzetten en de tegoeden verhalen op de waarborgsom of het in pand gegeven onroerend goed verkopen. De verkoop gebeurde zonder tussenkomst van de rechtbank na drie opeenvolgende zondagse kerkgeboden en met het branden van "drije keersen van acht

¹³ RaB., Registers Brugse Vrije, na onderzoek van de rekeningen van de "prochie Heyst" nrs 3171 tot en met 3235, A° 1700 tot 1793, ontbrekende jaren: 1701, 1707 tot 1711, 1741 tot 1759, 1788 tot 1791.

daeghen t' acht daeghen sonder interruptie inde vertreckkaemer vanden lande vanden Vrije".¹⁴

4.1. Martinus De Bruyne

"Sieur* Martinus De Bruyne" was ontvanger van Heist van 1700 tot 1703. Hij was ook ontvanger van de kerkfabriek en de "O.L. Vrouwe misse" van Heist en van de kerkfabriek en "Armendisck" van Westkapelle. De ontvangers namen meestal verschillende betrekkingen waar.

Martinus De Bruyne was een "vrijlaet" van het ambacht en de parochie van Dudzele en woonde te Brugge.¹⁵

De ontvanger moest kapitaalkrchtig zijn om met succes zijn ambt te vervullen. Martinus De Bruyne zag zich in 1700 verplicht om op het tekort van de "ommestellinge" van 1699, hem doorgeschoven door zijn voorganger Jacques Triestram, een bedrag voor te schieten van 31 ponden 1 schelling 4 groten. Hij verantwoordde deze rekening voor het College te Brugge pas op 4 mei 1703 en rekende elf dagen intrest aan "in advenante de pennick 16" of 6,25 %. Bij het overnemen van de ontvangerij van Heist had hij eerst 806 ponden 13 schellingen 2 groten mogen neertellen voor de achterstallige betaling van de rekening van 1699, wat hij prompt recupereerde met intrest. Een ontvanger liet zich voor alles betalen, voor zijn verplaatsingen van Brugge naar Heist rekende hij drie guldens per dag aan. Voor het schrijven en dragen van aanmaningsbrieven tot het vorderen van de belastingen, voor het opstellen en berekenen "vande rolle van ommestellinge" per land- en tuinbouwer, voor het schrijven van de "prochiererekeningen" met de twee dubbels ingebonden in perkament, alles werd in rekening gebracht, eveneens voor het opstellen van de rekening binnenkosten.

De ontvanger trad ook op als adviseur bij de hoofdman en de pointers in de processen die de "prochie" inspande tegen derden. In verband met het "recht maelderie tegen Jan Jonckheere, originele pachter" liep een langdurig proces. Het werd bijgelegd met een minnelijke schikking, waarbij Jan Jonckheere een vergoeding ontving voor zijn gepacht maalrecht.

Martinus De Bruyne kreeg als salaris voor zijn ambt de "40ste penninck" of 2,5% op de netto inkomsten van de "prochie Heyst" volgens de brief van verpachting¹⁶

De gewone netto ontvangst bedroeg voor het jaar 1700, 506 ponden 5 schellingen 11 groten, dit bracht hem 12 ponden 7 schellingen groten op. De afzonderlijk opgestelde rekening binnenkosten van Heist bedroeg 63 ponden 1 schelling en 5 groten, wat hem 1 pond 10 schellingen opbracht.¹⁷

Als ontvanger van de kerkfabriek van Heist had hij betere voorwaarden, hij kreeg er de "20ste penninck" of 5 % op de netto inkomsten van de kerk wat hem

¹⁴ RaB., Brugse Vrije, Schifting Sanders nr. 428.

*Sieur = de heer.

¹⁵ RaB., Kerkfabriek Heyst nrs. 70 en 71, akten van verkoop. Kerkrekening Heist nr. 12.157.

¹⁶ RaB., Register Brugse Vrije nr. 3171, prochiererekening Heyst A° 1700, folio 21 recto.

¹⁷ Idem noot 15, folio 39 recto.

26 ponden 12 schellingen groten opbracht.¹⁸ Voor het opstellen van de jaarrekening van de fundatie "Onse Lieve Vrouwe misse" streek hij eveneens de "20ste penninck" op, dit bracht hem 3 ponden 6 groten op, voor het schrijven van de twee dubbels van de rekening rekende hij 2 ponden groten aan en voor de vierde kopie 10 schellingen groot.¹⁹

Martinus De Bruyne kreeg van de kerkfabriek van Westkapelle ook de "20ste penninck" of 5 % als vergoeding. Naargelang de inkomsten van de kerk verdiende hij er voor de opstelling van de samengevoegde rekeningen van de jaren 1698 tot 1701: 35 ponden 18 schellingen groot en voor de jaren 1705 tot 1708: 36 ponden 9 schellingen groot.²⁰

Door de opeenvolgende oorlogen, eerst de Hollandse oorlog van 1672 - 1678 en vervolgens de Negenjarige oorlog die duurde van 1688 tot 1697, was Heist herhaalde keren gebrandschat door de oorlogvoerende legers en was de bevolking zo verarmd dat de lokale overheid verplicht was leningen aan te gaan om de opgelegde belastingen te kunnen betalen. Inwoners die hun belasting niet voldeden, kwamen berooid op straat te staan "tot verhael vande verachterde oncosten sijn alle de goederen vande vernoemde Jacob Devriese metten stocke vercoght, en is daerop 't sydert het vercopen van alle sijne goederen gebleven insolvent"²¹, of kwam de belastingplichtige in de gevangenis terecht "om de selve Pieter Blauwet welcke niet becommertijck en is gheweest midts hij tsijdert de vercoopinghe van alle sijne goederen ende uyt lossen vande ghevangenis ghebleven is teenemael insolvent".²²

De belastingplichtige kreeg wel enig uitstel van betaling maar de ontvanger zoals de hoofdman stonden onder druk van de ontvangergeneraal van het College van het Brugse Vrije die met persoonlijke financiële sancties dreigde bij het niet tijdig betalen van de lokale opgelegde belastingen.

In 1702 begon de Spaanse Successieoorlog. Dit bracht voor de ontvanger van Heist en de omliggende dorpen heel wat bijkomend reken- en boekhoudkundig werk mee. Bij de vele opdrachten opgelegd door het Brugse Vrije en uit te voeren door de hoofdman en de pointers werd de ontvanger nauw betrokken, voornamelijk bij de inkwartiering en bevoorrading van soldaten, cavaleristen met hun paarden, het leveren van pioniers met paarden en wagens om te gaan werken aan de forten en versterkingen te Knokke en Westkapelle.

In 1702 ging de lokale autoriteit een lening aan van 200 ponden groot bij "Sieur Joos Vervaecke in advenante de penninck 16" of 6,25 % tot de aankoop van "de ontfangherie deser prochie". Bij Sieur Gregorius Bondeloot leende men 54 ponden 11 schellingen en 8 groten om de totale waarborgsom van 254 ponden 11 schellingen en 8 groten te kunnen voldoen. Dit bedrag werd in 1705 terug gestort aan de "prochie van Heyst". In 1703 werd Sieur Cornelis Blommaert ontvanger te Heist. Hij kreeg de "40ste penninck" maar moest zich ingevolge de

¹⁸ RaB., Register Brugse Vrije nr. 12.154, Kerkrekening Heyst, folio 79 recto.

¹⁹ RaB., Register Brugse Vrije nr. 12.185, Rekening Onse Lieve Vrouwe misse Heyst, folio 21 recto.

²⁰ RaB., Kerkfabriek Westkapelle, kerkrekening nr. 32, folio 97 verso, kerkrekening nr. 33, folio 34 verso

²¹ RaB., Register Brugse Vrije nr. 3172, prochierekening Heyst A° 1702, folio 36 verso - 39 verso

²² RaB., Register Brugse Vrije nr. 3177, prochierekening Heyst A° 1712, folio 26 recto - verso.

oorlogstoestand voorzien van de nodige paspoorten voor zes maanden, om tien zitdagen te kunnen houden in Heist, zoals besproken en vastgelegd bij contract op 20 januari 1703. Cornelis Blommaert kocht zes paspoorten aan 1 pond 4 schellingen en 4 groten per exemplaar en vervulde tienmaal zijn plicht waarvoor hij 4 guldens per dag aanrekende.²³ Na een jaar zag Cornelis Blommaert van de ontvangerspost te Heist af, het was in volle oorlogstijd en de taak was beslist niet prettig!

4.2. Jan Philips

Sieur Jan Philips uit Brugge nam in 1704 het ambt van ontvanger te Heist over. Hij stortte de volledige waarborg van 254 ponden 11 schellingen en 8 groten. Jan Philips kreeg als vergoeding de "32ste penninck" of 3,125 % op de zuivere ontvangsten. Voor het boekjaar 1704 bedroeg zijn gewoon salaris 36 ponden 12 schellingen 6 groten, voor 1705: 45 ponden 1 schelling 6 groten en in 1706 incasseerde hij 36 ponden 15 schellingen groot, voor de rekening binnenkosten inde hij 13 ponden 7 schellingen groot. In deze periode moest de ontvanger vaak het tekort op de "prochierekening" voorschieten wat hij prompt het volgende jaar recupereerde met een intrest van 5 of 6,25 %.

Om de ijver te onderstrepen waarmee hij zijn ambt uitvoerde, noteerde Jan Philips in de rekening van 1704 dat hij prompt op het "comptoire generael" alle voorgaande "uytsenden" heeft betaald alsook alle andere kosten, deels uit zijn eigen vermogen vermits "de ghemeente in geenen staet en waeren van iders quote inde voorseyde paymenten soo prompt te connen opbringhen" waardoor de belastingplichtigen geholpen zijn en van bijkomende onkosten ontslagen. Daarvoor kreeg hij 12 ponden groot als gratificatie.²⁴

De hoofdman, pointers en notabelen van Heist waren Jan Philips erkentelijk voor zijn bereidwilligheid om van tijd tot tijd het tekort op de "prochierekeningen" voor te schieten met geld uit zijn eigen vermogen. Dit om tijdig de belastingen aan het Brugse Vrije, de intresten op de leningen van de "prochie" en andere kosten te betalen en aldus moeilijkheden te vermijden voor de Heistenaars. Hij rekende daarvoor een intrest aan die opgelopen was tot 20 ponden groot. De griffier van het Brugse Vrije had de intrest geschrapd bij controle van de rekening boekjaar 1720.

Alle parochianen werden daarover op de hoogte gebracht en hadden Jan Philips daarop nog een gratificatie "toegestaan ende geaccordeert tot 32 ponden groot". De griffier in zijn muf kantoor op de Burg van Brugge had dit bedrag terug geschrapd en in kanttekening bericht dat hij zich eerst moest wenden tot "de Edele heeren vanden Collegie" van het Brugse Vrije.

In overleg met de hoofdman, pointers en notabelen stelde Jan Philips een rekwes op, die hij mede liet ondertekenen en aan de heren burgemeesters, de ontvangergeneraal en de griffier "vanden camere" bezorgde om na onderzoek zijn tegoed aan intresten te bekomen²⁵

²³ RaB., Register Brugse Vrije nr. 3173, prochierekening Heyst A° 1703, folios 27 verso, 40 verso, 47 recto - verso, 49 recto.

²⁴ RaB., Register Brugse Vrije nr. 3174, prochierekening Heyst A° 1704, folio 17 recto - verso.

²⁵ RaB., Register Brugse Vrije nr. 3185, prochierekening Heyst A° 1720, folio 25 verso.

In 1729 kreeg ontvanger Jan Philips een verlenging van zijn ambt voor vijftien jaar. Als vergoeding werd hem door de "Edele Heeren vanden Collegie Slandts vanden Vrije" de dertigste penning of 3,333 % op de netto ontvangsten toegezegd.

In 1730 verwisselde Jan Philips het aardse voor het eeuwig leven. Hij deed een mild gebaar naar de Heistenaars. Hij schonk bij testament de helft van de waarborg voor zijn ambt aan de "prochie van heyst". Om de schenking van 127 ponden 5 schellingen en 10 groten te bekomen waren de Heistenaars verplicht om in de kerk van Sint-Anna in Brugge "te decken den disch met distribueren dobbel broot".²⁶

Zijn echtgenote "Joufvrouwe de Weduwe van Sieur Jan Philips" volgde hem op tot eind 1731. Zij noteerde in de rekening van hetzelfde jaar de uitvoering van de testamentaire beschikking. De armen van de Sint-Anna parochie te Brugge kregen een dubbele uitreiking van brood. Jacobus Desuttere kreeg 2 ponden 12 schellingen groot voor de levering van 78 broden aan 4 stuivers per stuk voor de verdeling in de kerk van Sint-Anna te Brugge "tot lavenisse van de siele van Sieur Jan Philips ontfangen"²⁷. De weduwe van Reus Stalpaert mocht ook 78 broden leveren aan dezelfde prijs en kreeg 2 ponden 12 schellingen groot. Pieter Vermeulen leverde 156 broden aan 4 stuivers het stuk wat hem 5 ponden 4 schellingen groot opbracht.²⁸

De schenking van Jan Philips was een meevaller voor Heist, het bracht in de rekening van 1731 na aftrek van de kosten een meerontvangst van 145 ponden 2 schellingen 7 groten op.

Heer en meester Jan Vekemans, pastoor van Heist celebreerde "eenen volle dienst" tot lafenis van de ziel van Sieur Jan Philips op order van de hoofdman, de pointers en de parochianen. De dag van de begrafenis van Jan Philips reisden de notabelen van Heist naar Brugge en Sieur Michiel Brulee, "stockhouder" te Lissewege trakteerde het gezelschap bij Joos Bossaert voor 3 ponden 8 schellingen op kosten van de Heistse belastingbetalers.²⁹

De edele heren van het College van het Brugse Vrije, met hun bepoederde pruiken en vesten van brokaat, waardeerden de testamentaire schenking vanwege de overleden ontvanger aan Heist maar matig. De weduwe van Jan Philips kreeg voor haar werk als ontvanger maar de helft van de toegekende vergoeding aan wijlen haar man, omdat hij de helft van de waarborg aan Heist legateerde.³⁰

4.3. Pieter- Joseph Van Heule

Pieter-Joseph Van Heule volgde Jan Philips op in 1732 als ontvanger van Heist. Hij was geboren in Bredene en gehuwd met Thérèse Van Vijve. Het echtpaar had minstens acht kinderen, waaronder Emmanuel, kapelaan op Sint-Walburga

²⁶ RaB., Register Brugse Vrije nr. 3196, prochierekoning Heyst A° 1731, folio 10 verso.

²⁷ Idem, noot 25, folio 17 verso.

²⁸ Idem, noot 25, folio 18 recto - verso.

²⁹ Idem, noot 25, folio 31 verso, 32 recto.

³⁰ Idem, noot 25, folio 36 recto - verso.

in Brugge en Anne-Thérèse die zou huwen met François Serweytens, stamvader van de familie Serweytens de Mercx in Brugge, die in de 19de eeuw een belangrijke rol speelde om van Heist een toeristische badplaats te maken. Verder waren er nog Pierre-Augustin, Jean-Baptiste en Charles die ook zakenman en ontvanger zouden worden. Pieter Van Heule d' Oude, zoals hij dikwijls wordt genoemd, was van beroep wijnhandelaar en ook ontvanger van Ramskapelle en van "den Nieuwen Polder" in Bredene en binnensluismeester van de watering t' Sas Polderken. Hij cumuleerde daarbij het ambt van "stockhouder" of beëdigd openbare verkoper van Uitkerke, Zuienkerke en het ambacht Meetkerke. Hij woonde te Brugge in de Vlamingstraat, later bij de Sint-Walburgakerk.³¹ De waarborgsom voor zijn ambt bedroeg 257 ponden 10 groten courant en hij kreeg de 30ste penning of 3,333 % als vergoeding op de netto ontvangsten.

In de wintermaanden januari, november en december 1735 regende het overvloedig met grote overstromingen tot gevolg. De boeren leden grote schade aan de veldvruchten. Pieter-Joseph Van Heule kon 48 ponden 16 schellingen courant schadevergoeding bekomen van het Brugse Vrije voor de 23 getroffen boeren. Ieder landbouwer kreeg 3 schellingen 10 groten per gemet.³² De helft van de getroffen boeren hadden "suckeroen"³³, een soort gerst op hun velden staan, de anderen vermelden "harte vreughten"³⁴

Pieter-Joseph Van Heule liet de nalatige belastingbetalers niet met rust en vorderde door openbare verkopeningen zijn tegoeden. Hij betaalde aan "Sieur Ignatius Malstaf, gewesen berijder deser prochie ende Carel Devriendt als jegenwoordighe berijder (politieofficier)" 16 schellingen 8 groten voor de beschrijving en de openbare verkopeningen "met de keerse" om zijn geld te recupereren van verschillende Heistse personen.³⁵ In 1761 betaalde hij voor hetzelfde doel Jan De Brabandere "berijder van Lisweghe ambachte"³⁶

Op 7 oktober 1757 vaardigden de Burgemeesters en Schepenen "S' Lands Vanden Vrijen" een reglement ³⁷ uit, om de ontvangers van het Vrije te wijzen op hun plichten en verantwoordelijkheden om jaarlijks de parochiebelastingen te vorderen en te innen op straf van persoonlijke aansprakelijkheid. Zij werden aangemaand om binnen de drie maanden hun rekeningen zowel van de

³¹ Andries Van den Abeele, In Brugge onder de Acacia, De Vrijmetselaarsloge "La Parfaite Egalité" (1765 - 1774), en haar leden, p. 245 - 249. (Met dank aan Jan D'hondt, wetenschappelijk medewerker Stadsarchief Brugge, voor de verwijzing naar dit werk)

A. Viaene, Ontvangers en stokhouders in het Vrije van Brugge, Biekorf, 80 jg. (1980) p. 409. Wij schrijven van Heule voor de gelijkvormigheid.

³² RaB., Registers Brugse Vrije nr. 3199, prochie rekening Heyst A° 1735, folio 12 verso, 24 recto - 26 recto.

³³ L.L. DE Bo, Westvlaamsch Idioticon, p. 867.

³⁴ Ronny Debbaud, De Negenjarige Oorlog (1689 - 1697) en zijn gevolgen voor de plaatselijke bevolking. Noot 120,

RaB., Brugse Vrije Register nr. 9079, rekening parochiekosten Oedelem 1693, folio 45.

"Arte vruchten" = erwten; "lenten" = linzen. Peulvruchten waren vroeger een belangrijk bestanddeel van de voeding. Heemkundige Kring Bos en Beverveld. Jaarboek 2003, p. 149.

³⁵ Idem noot 32, folio 33 verso - 34 recto.

³⁶ RaB., Registers Brugse Vrije nr. 3208, prochie rekening Heyst A° 1761, folio 70 recto.

³⁷ RaB., Brugse Vrije, bundel nr. 366: Naerdere reglement nopende de directie van de respectieve ontfangerien vanden lande in daeten 7 oktober 1757.

“uytsent” als de “binnenkosten” ter “licquidatie” en verantwoording in te dienen. Hetzelfde gold voor de achterstallige rekening van het jaar 1756.

Sedert 1754 was jonkheer Joseph-Adrien Le Bailly, heer van Inghuem, ontvangergeneraal van het Brugse Vrije. Reeds als burgemeester had hij ervaring opgedaan met de controle van rekeningen van bepaalde steden. Zijn nieuwe taak was geen sinecure, aangezien de boekhouding van de ontvangers door geen enkele schikking was geregeld of geüniformiseerd. Volgens burggraaf Vilain XIII zorgde de extreme ongelijksoortigheid van de ontvangers en van de rekeningen voor een grote administratieve wanorde.³⁸

De nieuwe ontvangergeneraal probeerde met de steun van de hoogbaljuw orde op zaken te stellen en ontwierp een modelrekening. Het document lag als voorbeeld ter inzage op de “greffie van de Camer”. De elementaire regels van de balansrekening werden verder uitgelegd met de aanmaning de verschuldigde bedragen en het batig saldo onmiddellijk te bezorgen aan de heer ontvangergeneraal. De achterstallige rekeningen moesten in een afzonderlijk register in dubbel exemplaar ingediend worden. De heren op de Burg van Brugge drukten de ontvangers op het hart de ontvangsten van de belastingen en “slants lasten” zodanig te berekenen zodat er achteraf geen teruggave van belastingen diende te gebeuren. De verschuldigde bedragen moesten met stiptheid geïnd en aan de ontvangergeneraal overgemaakt worden, ten laatste in juni 1758.

Het tekort of verlies op de voorgaande of toekomstige rekeningen mocht niet meer in mindering gebracht worden, het nadelig bedrag viel te laste van de ontvangers en niet meer te laste van “de prochie”.

De ontvangers kregen de verplichting binnen de vier maanden na de afsluiting van de jaarrekening deze “ter licquidatie” voor te leggen. De ontvangers die in gebreke bleven zouden uit hun ambt ontslagen worden.

In hetzelfde reglement wees het College van het Brugse Vrije op de slordigheden van de griffiers, de landmeters en andere personen die door de hoofdmannen jaarlijks aangeworven werden om de oppervlakte van de bewerkte land- en tuinbouwgronden vast te stellen. De rollen door hen opgemaakt voor “de ommestellinghe” of belastingaanslag werden niet correct en ordentelijk opgesteld. Dit gaf aanleiding tot veel betwistingen en zelfs kostelijke processen.

Het College gaf het bevel aan de landmeters en alle andere aangestelden om de rollen in de toekomst op te stellen volgens een gelijkvormig model, ter inzage “ter greffie van de camer”. In hetzelfde reglement kregen de hoofdmannen ook het bevel om de landmeters en anderen die zich niet naar de voorschriften gedroegen, niet meer aan te werven en andere landmeters aan te nemen.

Het “naerdere reglement van oktober 1757” maakte weinig indruk op Pieter-Joseph Van Heule, tot jonker Pieter Yvo Verseyden de Varyck, raad- en rekenmeester van “haere mayjesteits reeckencamer” de Heistse rekeningen van 1762 tot 1765 controleerde. In het restanten of achterstallige rekeningenboek vond hij een batig saldo van 120 ponden 2 schellingen en 4

³⁸ Baudouin D'Hoore, De familie Le Bailly in het bestuur van het Brugse Vrije en van de stad Brugge in de 18de eeuw, Brugs Ommeland, 42 jg. (2002), nr. 1, p. 16.

groten die niet ingeboekt waren, wat Pieter-Joseph Van Heule met vertraging uitvoerde in 1769³⁹. Jonker Pieter Yvo Verseyden de Varyck presenteerde zijn factuur "4 ponden grooten courant over vaccatien ende besoignien bij hem ghedaen op de vier rekeningen deser prochie van Heyst vanden jaere 1762 tot ende met 1765"⁴⁰. De Heistenaars betaalden de factuur.

Pieter-Joseph Van Heule overleed in juli 1779. De door hem gehouden ambten werden onder de drie zoons verdeeld. Pieter-Augustin volgde zijn vader op als ontvanger van Heist en Ramskapelle.

4.4. Pieter- Augustin Van Heule

Pieter-Augustin Van Heule werd in Brugge geboren op 3 november 1741. Hij kreeg vermoedelijk een hogere opleiding in Noordfranse onderwijsinstellingen. Op 29- jarige leeftijd stond hij op de ledenlijst van de Vrijmetselaarsloge "La Parfaite Egalité", waar hij op betrekkelijke korte tijd de suprême graad van de Schotse ritus kon verwerven. Hij huwde met Jeanne-Thérèse de la Veyne, dochter uit een aannemersfamilie. Ze hadden vier kinderen: Louis, Isabelle, Antoine en Felix. Van beroep was Pieter-Augustin Van Heule verwer. Hij werd dismeester in de Sint-Walburgakerk, nadat hij in de "Nieuwjaarsbruggestraat" (huidige Jan Van Eyckplaats) was gaan wonen. Gedurende de Brabantse Omwenteling werd hij in november 1789 opgenomen in het voorlopig bestuur van de stad Brugge. Wanneer een maand later in december 1789 de nieuwe wet werd samengesteld was hij er niet meer bij. Wanneer de Oostenrijkers terug het bewind in handen namen, verdween Van Heule uit de gezagdragende kringen van de stad. Gedurende de eerste Franse overheersing was hij lid van de voorlopige vertegenwoordigers. Wanneer in Brugge een tweede nieuwe wet werd aangesteld was Pieter-Augustin Van Heule wethouder in het college dat recht moest spreken. Hij werd ook gouverneur van de Bogardenschool. Zijn broer Jean-Baptiste was intussen commissaris van het Brugse Vrije geworden. Beiden zaten volop in de woelige sfeer van de revolutie. In 1792 werden beiden lid van de Société Littéraire en de Jacobijnse club.

Vanaf de definitieve Franse overheersing midden 1794 tot aan zijn overlijden in 1808 heeft Pieter-Augustin geen openbare rol meer vervuld. Begin 1796 werd zijn vermogen op 20.000 fr geschat ten behoeve van een speciale belasting. Pieter-Augustin Van Heule had tijdens die periode huiselijke moeilijkheden. Zijn echtgenote schreef bij herhaling naar het stadsbestuur dat zij uit de echt wou scheiden "pour cause d' incompatibilité d' humeur " (wegens onverenigbaarheid van karakter). Zij stierf evenwel in 1799 voor ze de scheiding kon bekomen.

Bij zijn overlijden op 17 november 1808 liet Pieter-Augustin een tamelijk bezwaarde successie na. Weliswaar was hij eigenaar van zijn woning Verwersdijk 4, van twee huizen in de Academiestraat en van een stuk bosgrond in Oostkamp, samen geschat op 19.500 fr, alsook van obligaties, effecten en schuldvorderingen ter waarde van 11.853 fr, maar het vermoeden bestond dat dit wellicht onvoldoende zou zijn om de nog openstaande schulden te voldoen. Van de vier nog in leven zijnde kinderen waren er dan ook drie die aan de

³⁹ RaB., Registers Brugse Vrije nr. 3216, prochierekening A° 1769, folio 27 recto.

⁴⁰ RaB., Registers Brugse Vrije nr. 3215, prochierekening A° 1768, folio 39 verso.

erfenis verzaakten. Louis Van Heule, de oudste zoon die ondertussen politiecommissaris van Brugge was geworden, bleef als enige om de successie op te nemen, evenwel onder voorbehoud van boedelbeschrijving. Op 5 januari 1810 werd in de kamer der notarissen op het stadhuis zijn eigendom, bestaande uit een groot woonhuis en een blauwverwerij gelegen Verwersdijk nr 4 openbaar verkocht. Er werd bij vermeld dat de fabriek nog steeds in bedrijf was.⁴¹

Gedurende zijn ontvangerschap van Heist, deed Pieter-Augustin Van Heule aan een vorm van dienstbetoon. In 1787 leed het huis van Edwaert Brouckaert, van beroep visser, brandschade. Pieter-Augustin Van Heule richtte op 6 september een verzoekschrift tot het College van het Brugse Vrije om financiële hulp. Een bedrag van 24 ponden 17 schellingen 2 groten werd toegekend en de herstellingskosten betaald⁴².

Op 9 vendémiaire an IV (1 oktober 1795) werden de Oostenrijkse Nederlanden bij de Franse republiek ingelijfd. De oude bestuursinstellingen werden afgeschaft. De gemeenten met ten minste 5000 inwoners vormden een onafhankelijk kanton. De minder bevolkte dorpen werden samengevoegd. Ieder kanton werd bestuurd door een "administration municipale" en kreeg indien beschikbaar een vrederechter.

Heist werd samengevoegd met Hoeke, Knokke, Lapscheure, Ramskapelle, Sint-Anna-ter-Muiden en Westkapelle. De hoofdplaats van het kanton werd Westkapelle.⁴³

In het pas opgerichte kanton Westkapelle werd Jean Dominique Verburgh in februari 1796 benoemd tot "commissaris van het uitvoerend directorium bij de municipale administratie". Hij was een wijnhandelaar. Zijn eerste opdracht was het inrichten van de administratie van de municipaliteit van het kanton Westkapelle, dat zopas was opgericht door de Franse overheid. De stichtingsvergadering vond plaats op 20 ventose jaar IV (10 maart 1796). Op bevel van hogerhand ontsloeg commissaris Verburgh het oud bestuur in al de dorpen van het kanton en de nieuwe municipaliteit deed haar intrede. Voor de municipale raad werd aanvankelijk als voorzitter aangesteld: Pierre de Bock, een medeindijker en grootgrondbezitter van de nieuwe Hazegraspolder. Andere raadsleden waren François Vanhoutte, een landbouwer uit Westkapelle, Sebastiaen Nachtegael, landbouwer en bewoner van de Witte hoeve in Knokke en Jan Marotte, sluismeester van het Hazegras.⁴⁴

De ontslagen hoofdman van Heist, Joannes Quintens, hield zich voorlopig op de vlakke.

Pieter-Augustinus Van Heule bleef zijn ambt van ontvanger van Heist en Ramskapelle behouden. In 1797 volgde zijn oudste zoon Louis hem op als ontvanger van Heist en Ramskapelle. Pieter-Augustinus deed met tegenzin afstand van zijn ambt. Tegen Pieter-Augustinus Van Heule werd door enkele

⁴¹ Idem noot 31. Andries Van den Abeele, In Brugge onder de Acacia, p. 245 - 249.

⁴² RaB., Registers Brugse Vrije nr. 3233, prochie rekening A° 1787, folios 10 recto en 26 recto.

⁴³ Jos. De Smet (dr.), Inventaris van het archief van de Franse hoofdbesturen in West-Vlaanderen 1794 - 1814, Berg van 't Hof 27, Brussel, 1951, p. 8 - 11.

⁴⁴ Jan Lavaert, Pastoors uit onze Polderstreek in de Franse Revolutie 1795 - 1800, Rond de Poldertorens, jg. 41 (1999) nr. 2, p. 39 - 40.

landbouwers en grootgrondeigenaars klacht ingediend bij de Centrale Administratie van het Leie departement. Hij werd beschuldigd van misbruik van vertrouwen en ook dat hij meer grondbelasting eiste en inde dan wettelijk toegestaan. Bovendien maande de Centrale Administratie hem aan om onverwijld het batig saldo van de belastingsrekeningen over te maken aan zijn opvolger, zijn zoon Louis Van Heule. De Centrale administratie zag zich anders verplicht hem rechterlijk te vervolgen wegens onrechtmatig bezit van staatsgeld.⁴⁵

4.5. Louis Van Heule

Louis Van Heule had zijn kantoor op de "place Nieuwjaarsbrugge", nu het Jan Van Eyckplein in Brugge.

Op 10 brumaire an 8 (1 oktober 1799) besliste de municipaliteit van het kanton Westkapelle de zes belastingsontvangerijen uit te besteden. De voorwaarden tot aanvaarding waren streng. De voormalige ontvangers werden enkel toegelaten deel te nemen, indien zij binnen de 24 uur de te innen opcentiemen voor het jaar 7 (1798) hadden betaald, reeds ontvangen of niet. Ieder aanbesteder moest binnen de "décade" (10 dagen) een voorschot betalen op de opcentiemen voor het jaar 8 (1799): Heist 200 livres, Hoeke 70 livres, Knokke 150 livres, Lapscheure 250 livres, Ramskapelle 200 livres en Westkapelle 300 livres.

De aanbesteding werd uitgesteld tot 6 november 1799 omdat de lokale agenten bij de municipaliteit van het kanton weigerden de inning van de voorschotten goed te keuren, uit angst "gestenigd" te worden.

De staatsgreep in Frankrijk van 9 november 1799 verving het Directoire door drie consuls. De "administration centrales" van de departementen werden vervangen door "een préfet", die als afgevaardigde van de Parijse regering het departement zou besturen, bijgestaan door een deputatie en een algemene raad. De kantonnale besturen werden afgeschaft en niet vervangen. De kantons bleven bestaan als omschrijving van een vredegerecht. Ieder gemeente kreeg een eigen "conseil municipale" (gemeenteraad) met aan het hoofd een "maire" (burgemeester) bijgestaan door één of meer "adjoints" (schepenen).

De eerste prefect van het Leiedepartement kwam te Brugge toe op 26 mei 1800. Hij nam het bestuur over van de "administration centrale", die ontbonden werd.

Dit brengt ons in de 19de eeuw.⁴⁶

5. De Spaanse Successieoorlog in Heist en omgeving (1702-1714)

Vlaanderen stond sinds de 16de eeuw onder het gezag van de koning van Spanje. Op 1 november 1700 overleed de Spaanse vorst Karel II zonder rechtstreekse erfgenaam. Een zuster van Karel II was gehuwd met Lodewijk

⁴⁵ RaB., Archief Frans Hoofdbestuur, nr. 476, map kanton Westkapelle.

⁴⁶ Idem noot 43, p. 15.

XIV, koning van Frankrijk, een andere zuster met Leopold I, keizer van Oostenrijk. Van ieder van deze zusters was een afstammeling pretendent voor de Spaanse kroon, nl Filips, hertog van Anjou, tweede kleinzoon van Lodewijk XIV en aartshertog Karel, tweede zoon van Keizer Leopold I van Oostenrijk.

Reeds voor het overlijden van de Spaanse vorst was er veel te doen geweest over de troonsopvolging. Na heel wat politiek touwtrekken schonk Karel II zijn hele rijk aan Filips van Anjou, kleinzoon van Lodewijk XIV van Frankrijk.

De landvoogd van de Nederlanden, Maximiliaan-Emanuel van Beieren, koos voor Filips van Anjou, koning van Spanje. Om zijn kleinzoon te steunen zond Lodewijk XIV Franse troepen naar de Zuidelijke Nederlanden, de garnizoenen van de Verenigde Provinciën (Nederland) in de barrièrevestingen mogen wegtrekken.

De Republiek der Verenigde Provinciën (Nederland) en Engeland aanvaardden dit niet en vormden met de Oostenrijkse keizer en de meeste Duitse vorsten de "Grote Alliantie". Landvoogd Maximiliaan-Emanuel vertrekt naar Beieren om oorlog te voeren. De markies van Bedmar, Spaans militair en commandant-generaal van het leger neemt tot 1704 de landvoogdij waar.

Begin 1701 werd de oorlog reeds voorbereid in de Zwinstreek. Aan de grens werd het fort Sint-Donaas beter versterkt. Het Isabellafort en de Cantelmolinie werden hersteld. Deze verdedigingslijn werd ook de Franse linie genoemd. Te Damme werd het hoornwerk gebouwd. Op deze verdedigingslijn bevinden zich in juli één Spaans en drie Franse bataljons. Te Damme zijn één Spaans en één Frans bataljon ingekwartierd. De hoofdman van Heist kreeg op 2 mei 1701 bevel van het Brugse Vrije om een wagen met drie paarden, twee paardenknechten, en zes grondwerkers te leveren om aan de grensversterkingen te gaan werken. Voor de wagen, de drie paarden en de twee paardenknechten kreeg Heist een vergoeding van 1 pond 6 schellingen en 8 groten per dag. Boer Joos Nieuwmunster van de "Respagne hoeve" leverde het eerste paard voor 26 ponden 10 schellingen groot en Pauwel Nieuwmunster, hoofdman van Heist en uitbater van de "Pannehofstede" leverde het tweede paard voor 22 ponden 10 schellingen groot. Het derde paard werd gehuurd bij Domijn Gheyle gedurende 21 dagen aan 5 stuivers per dag. De paardenknecht Jan Savels kreeg 30 stuivers per dag als loon. De grondwerkers kregen elk 2 schellingen 4 groten als dagloon.

Om het Hollands garnizoen in de stad Sluis geen voorwendsel te geven tot versterking van de versterkings- en herstelwerkzaamheden aan de forten Sint-Donaas, Isabella en de Cantelmolinie, hield de Spaans-Franse legerleiding mobiele beveiligingseenheden verdekt paraat in de dorpen achter de Franse linie.

Te Heist werd onaangekondigd een detachement dragonders ingekwartierd van 14 augustus tot 25 september 1701. Dragonders waren lichte ruitery eenheden, die ook te voet vochten en meestal voor verkennings- en beveiligingsopdrachten werden ingezet.

De inkwartiering op 14 augustus zorgde voor een zekere verwarring bij de lokale overheid. Het logies was niet aangeduid en de biljetten van inkwartiering niet geschreven, er moest benevens de cavaleristen ook onderdak zijn voor de paarden. Bij aankomst waren de officieren binnen gestapt bij heer en meester Franciscus Nachtegael, pastoor van de parochie en hadden onmiddellijk een

hoet haver (198,56 liter) opgeëist voor hun paarden. De pastoor kreeg daarvoor 15 schellingen groot uitbetaald in 1702.

Het College van het Brugse Vrije gaf een vergoeding voor de inkwartieringen. De vergoeding was vastgelegd in een tarief volgens de rang en graad van de militairen, maar daarvan werd soms iets afgeweken. Voor het logement van een kolonel was een vergoeding van 12 stuivers per dag voorzien, voor een majoor 8 stuivers, een kapitein 6 stuivers, de kapelaanmajoor 3 stuivers. Het tarief voor de "cornette" of vaandrig (onderluitenant), meestal de jongste officier bij een eskadron van de cavalerie was bepaald op 3 stuivers per dag. De vergoeding voor een ruiter of dragonder was 1 stuiver per dag. Daarbij kwam een toeslag voor de "couverte" (dekens en/of maaltijd) van 1,5 stuivers per dag. De foerage en strooi voor een paard was bepaald op 7 stuivers per dag.

Het detachement dragonders werd ingekwartierd bij de inwoners die over een paardenstal beschikten, o.a. bij de herbergiers, de boeren en de pastoor.

De begeleidende officieren keerden op 14 augustus terug naar hun eenheid en lieten een detachement van 25 militairen te Heist onder het bevel van "de cornette" of vaandrig. De vaandrig bleef 43 dagen ingekwartierd bij hoofdman Pauwel Nieuwmunster die op de "Pannehoeve" woonde. De "Pannehoeve" bevond zich aan de westzijde van de huidige Noordstraat, dicht bij de dorpskern gelegen. Enkele dragonders werden ingekwartierd bij Thomas Derniers, herbergier in "De Croone" en Karel Dhulst, tavernier in "De Swaene" gelegen op de dorpsplaats. De pastoor Franciscus Nachtegaal kreeg eveneens enkele dagen een dragonder ingekwartierd. De rest werd ondergebracht bij de boeren: Joos Nieuwmunster (Respagne hoeve), Adriaen Heuledonck, Michiel Dyserinck, Karel De Clerck, Jan Gheyle, Pieter Gheyle, Dominicus Gheyle, Domijn Gheyle, Jacob Devrieze, Joos De Wilde, Dieryck Savels, Matheus Lucx, Jacob Heukens, Christofel Templaere, Joos Schercousse, Joos De Wulf, Jacob Wielmaecker. Een twaalfstal militairen bleef tot 25 september 1701, de dertien anderen vertrokken vroeger.

*Een tamboer van de dragonders, omstreeks 1740. Deze tamboers werden tegen het eind van de 18de eeuw vervangen door trompetters.
H.L. Zwitzer, (majoor), Battledress, Uniformen van 1700 tot heden, p. 39.
De Walburgers, Zutpen, 1979.*

Eind augustus zijn de werken aan de forten en de Cantelmolinie reeds goed gevorderd en op het einde van het jaar liggen de volgende troepen in hun winterkwartieren: twee bataljons te Damme en vijf bataljons achter de linie van Cantelmo alsook drie eskadrons ruitery. Begin januari 1702 plaatst de Frans-Spaanse legerleiding onder bevel van graaf de la Mothe wachtposten in de duinen van het fort Sint-Paulus te Knokke tot Oostende om de bewegingen van de Nederlandse en Engelse vloot op zee waar te nemen. Te Heist zijn er twee wachtposten in de duinen, één ter hoogte van de Krommendijk en één ter hoogte van de vervallen Eiesluis. Op 23 april eist het Brugse Vrije terug vijf grondwerkers op van Heist. Zij kregen 2 schellingen en 10 groten als dagloon.

5.1. Nederlandse invasie in de Zwinstreek

In mei 1702 verklaren Engeland en de Republiek der Verenigde Provinciën (Nederland) de oorlog aan Frankrijk. De Nederlandse troepen onder bevel van de generaals Coehoorn, Spar en Lander vallen in de Zwinstreek tussen 11 en 12 mei de Franse linies aan. Zij veroveren het fort Sint-Donaas en de Cantelmolinie na een artilleriebeschieting. De verovering van het fort Isabella mislukt ingevolge het onder water zetten van het platteland door de Fransen. Adriaan Huyghe brengt in opdracht van de pastoor en de kerkmeesters, enkele kostbare kerkbezittingen in veiligheid in Brugge.

In 1702 werd door Filips V een eerste conscriptie ingevoerd. En in 1716 afgeschaft door Karel VI. Markies de Bedmar, de nieuwe gouverneur en commandantgeneraal van de Frans-Spaanse strijdkrachten, riep op 4 januari de mobilisatie uit. Het Brugse Vrije moest 519 mannen leveren voor de militaire dienst. Het aandeel van Heist bedroeg vijf soldaten. Hoofdman Jan Gheyle, pas aangesteld, organiseerde in de drie herbergen van Heist een loting om vrijwilligers te werven. Hij dacht "men vangt meer vliegen met een lepel stroop dan met een vat azijn", de rekening voor bier en wijn bedroeg 7 ponden 19 schellingen groot. Jacob Vermeersch was de eerste vrijwilliger en tekende voor drie jaar dienst. Hij kreeg van de parochie 12 ponden 6 schellingen uitbetaald. De levering van de drie andere soldaten voor het 1ste bataljon van de heer Rijngrave kon de parochie afkopen bij het Brugse Vrije voor 49 ponden groot. De soldaat voor het regiment van kolonel de la Faille kon Heist afkopen voor 16 ponden 6 schellingen 7 groten.

De markies de Bedmar eiste nog meer soldaten. Hoofdman Jan Gheyle vond geen vrijwilligers meer te Heist en trok naar Brugge. Tussen 19 januari en 16 april 1702 reisde hij acht maal naar Brugge, om samen met de ontvanger vrijwilligers te zoeken en aan te werven voor de militaire dienst. Hij ontving voor zijn moeite 8 schellingen per reis, samen 3 ponden 4 schellingen. De ontvanger rekende 2 ponden aan. Welke plaatsen de heren in Brugge bezochten vermeldt de "prochierekening 1702" niet. De hoofdman heeft er wel 9 ponden 13 schellingen 5 groten uitgegeven "soo vele hij in diversche keeren heeft betaelt voor het onderhout van verscheyden personen aengenomen voor soldaet ter discharge vande prochie".

In 1703 veroverden de Nederlanders het gebied rond Knokke en Heist. De Nederlandse generaal Spar veroverde het Isabella fort en Middelburg en bezette het Sint-Donaas fort. Hij beschermde zijn posities door overstromingen.

De Nederlanders stelden het Sint-Paulus fort te Knokke weer in staat van verdediging.

5.2. Militaire strooptochten

Als algemeen principe gold : "le pays doit nourrir le soldat". Benden soldaten, al dan niet onder bevel van een officier, werden uitgezonden naar de dorpen en de hoeven om er onder bedreiging voedsel en foerage voor hun paarden op te eisen. Dikwijls waren dat echte strooptochten en brandschattingen. Het soldatenvolk eiste soms ook geld. Zowel vriend als vijand ging het platte land afstropen, ook ongeregelde benden deden het voor eigen rekening. Deze praktijken werden "partij lopen" genoemd en waren voor de bevolking een nachtmerrie...

De "Hollandsche" soldaten van brigadecommandant Lander trokken Heist binnen en eisten eten en drinken van de drie herbergiers. Bij hoofdman Jan Gheyle en pointer Joos De Wede eisten de "Hollandsche soldaeten" ook "broot, boter, caes en vleesch" voor 3 ponden 17 schellingen 9 groten. Pas hadden de "Hollandsche soldaeten" Heist verlaten of "partijen Spaensche soldaeten", geleid door "guysen" of gidsen, vielen vanaf 14 april 1703 het dorp en de herbergen binnen.

*Een groep dragonders, licht bewapende bereden troepen,
die ook te voet werden ingezet, begin 18de eeuw.*

Luc De Vos, Veldslagen in de Lage landen, p.32., Davidsfonds / Leuven, 1995.

De rekening bij Thomas Derniers, herbergier in de Kroon, bedroeg voor het jaar 1703 15 ponden 11 schellingen 7 groten. Bij Karel Dhulst, tavernier in de Zwaan, 10 ponden, 9 schellingen 7 groten en bij Marijn De Groote, herbergier in de herberg Sint-Anna, 4 ponden 4 groten. Deze herberg stond op de hoek van de huidige Kerk- en Vuurtorenstraat (handelszaak Demuyne n.v.).

Om van het wederzijds "partij lopen" door de Nederlandse en Spaanse militairen bevrijd te worden, schonk de hoofdman aan brigadier Lander en zijn officieren 33 ponden 5 schellingen groot. Tussendoor leverden verschillende Heistenaars ook kiekens, kapoenen, konijnen en ander wild aan voornoemde brigadecommandant. Voor de legereenheid van Lander moest ook "281 bonden groene foerage" en vijf en een halve "hoet" of 1092 liter haver (de havermaat = 1 hoet = 198,56 liter) geleverd worden.

De gouverneur van het fort Isabella te Knokke eiste vijf wagens brandhout op. Spaanse militairen kon hoofdman Jan Gheyle sussen met 1 pond 15 schellingen en 6 groten.

Tot overmaat van ramp kreeg Heist op 28 mei 1703 een "mandement" van de "Staeten der Vereenighde Nederlanden" waarbij voor 1703 een oorlogsbelasting werd opgelegd van 2596 guldens 9 stuivers, omgerekend 504 ponden 17 schellingen 3 groten courant geld, te betalen aan de heer Herbert Briel, ontvanger "vande hollantschen contributie" te Sluis. Heist deed vier afbetalingen van 649 guldens 2 stuivers. Heist moest hiervoor verschillende leningen aangaan bij de Brugse adel en rijke burgerij. De vierde afbetaling gebeurde op 27 februari 1704.

Brigadier Lander eiste ook 16 wagens op naar zijn "campement" in Stekene. Dat kostte de Heistenaars 17 ponden 10 schellingen groot voor "subsistentie" of levensonderhoud van de begeleiders en paarden.

Het Frans leger had intussen posities ingenomen binnen de vestingsteden Damme en Brugge en zich opgesteld ter hoogte van Koolkerke dorp tussen de Reie (Damsevaart) en de Sint-Donaasvaart (kanaal Brugge-Koolkerke-Peereboom tot fort Sint-Donaas) met vijf bataljons in een verschanst kamp. Later zal daar het fort van Beieren opgericht worden. De landerijen tot aan Peereboom waren ondiep overstroomd alsook deze te oosten van Damme en de Damse vaart.

Vanuit de veroverde Franse linie aan het Zwin en hun kampement tussen Sluis en de Sint-Annapolder, begonnen de "Hollandsche soldaeten" in het voorjaar van 1704 terug "partij te lopen" naar Heist. Herhaaldelijk elkaar afwisselend logeerden groepen "Hollandsche en Spaensche" soldaten in de herbergen en eisten ook voeding van de Heistenaars.

Gedurende de schermutselingen in de Zwinstreek werd het Nederlands leger vergezeld door "partysans" of guerrillastrijders. Weduwe Jan Constant kreeg een vergoeding van 2 schellingen groot voor de levering van "een coppel kieckens aen een partysan". De kapitein van de "Vrije compagnie tot Sluys" dwong van hoofdman Jan Gheyle twee hespen af met de belofte het "party lopen" van zijn partizanen te staken.

Brigadier Lander van het geregeld Nederlands leger eist in de maand april 1704 terug de levering van kippen, hanen, konijnen en wild voor hem en zijn officieren. Bovendien moest herbergier Thomas Derniers de voedingsmiddelen afleveren in het "hollandsche campement". Levering van gras en hooi voor de paarden gebeurden op bevel van de hoofdman. Joos Verburgh kreeg als arbeidsloon voor het maaien en binden 18 schellingen 8 groten.

Herbert Briel, ontvanger van de Nederlandse belastingen te Sluis, ondertekende op 15 mei 1704 een "mandement" en legde een "contributieorder" op aan Heist van 3.894,13 guldens voor het derde oorlogsjaar. Omgerekend

kwam dit op 757 ponden 5 schellingen 8 groten. Een fors bedrag boven op de gewone "ommestellinghe" of jaarbelasting van 963 ponden 4 schellingen 2 groten op te brengen door de arme inwoners van Heist.

In juni 1704 vernielden de Nederlanders de Isabellasluis. De hoofdman van Heist liet dammen leggen in de Isabellavaart om de overstromingen door zeewater te beperken. De pastoor leverde zes "hoet" haver (1.191,36 liter) in het hoofdkwartier van generaal Salis, hij kreeg een vergoeding van 4 ponden groot.

Op 2 juli 1704 maakte het leger van generaal Spar een omtrekkende beweging rond de posities van de Fransen in de Zwinstreek en trok vanuit de regio Lapscheure – Middelburg - Maldegem op naar Brugge. Zijn doelwit was de streek te veroveren en brandschatting te leggen om zijn leger op kosten van de vijand te laten onderhouden. Deze legereenheid bestond uit 12.000 manschappen. De voorwacht had 6 mortieren en 20 kanonnen mee en installeerde te Sint-Kruis in de hovenierslanden nabij de nu verdwenen herberg "Het Schaak" een batterij kanonnen. De kanonnen van op de Brugse stadswal beschoten voortdurend de Nederlandse stelling.

Op 3 juli om één uur 's nachts begon de batterij van generaal Spar de Brugse binnenstad te bestoken, met "bomben, stinckpotten ende gloeiende cogels". De buurt van de Langestraat, de Molenbrug, de Ganzenstraat, de Predikherenstraat, de Witteleertouwerstraat en de Zwarteleertouwerstraat kreeg het zwaar te verduren. Het Predikherenklooster werd beschadigd, de Sint-Donaaskerk en de Waterhalle werden ook getroffen door kanonballen. Enkele huizen vlogen in brand en ongeveer honderd huizen liepen schade op. Een tiental huizen werd volledig vernield en in de Witteleertouwerstraat kwam een oude vrouw om toen haar woning instortte. De belegering duurde tot 8 uur 's morgens. Daarna trok het leger zich terug. De herberg "Het Schaak" leed geen schade bij deze schermutseling.

Op 30 juli beval brigadier Salis de Heistse autoriteiten de levering van één wagen met vier paarden en twee paardenknechten. Het eerste paard met de wagen leverde boer Dierick Savels voor 30 ponden groot. Het tweede paard leverde hoofdman Jan Gheyle voor 23 ponden groot. Pieter Gheyle bezorgde het derde paard voor 23 ponden 15 schellingen groot. Het vierde paard huurde de locale overheid bij Lauwereyns Gheyle voor 26 dagen aan 6 schellingen 8 groten per dag. De familie Gheyle was solidair! Jacob Amandels en Lenaert Dhondt trokken op als paardenknechten van 1 tot en met 26 augustus. Ze verdienden elk 3 ponden 18 schellingen groot. De paarden kregen voor "subsistentie" of onderhoud 2 ponden 18 schellingen 2 groten. Knokse boeren leverden ook paarden en wagens om aan de "batterije" van het fort Isabella te werken. Nog hetzelfde jaar verkochten de hoofdman en de pointers de door brigadier Salis opgeëiste paarden. Twee paarden verkocht "stockhouder Guillaume Spyndelet" voor 35 ponden 10 schellingen 8 groten. Het derde paard verkochten de hoofdman en de pointers "uyter hant" voor 23 ponden 10 schellingen groot. De wagen bewaarden de Heistse autoriteiten voor de volgende jaren.

In 1705 en 1706 blijft "het partij lopen" door de "Hollandsche en Spaensche" soldaten aanhouden. Jan Philips, de ontvanger van Heist, had 4 ponden 8 schellingen groot "permissie wisselgeld" betaald aan de ontvanger van het Vrije

voor de nodige "sauvegarde brieven", om toch gevrijwaard te blijven van "het partij lopen" van de militairen. De rekeningen voor voedsel en drank bij de drie herbergiers bedroegen in 1705: 30 ponden 15 schellingen en 11 groten en in 1706: 36 ponden 2 schellingen en 18 groten. De hoofdman en verschillende inwoners leverden onder dwang ook voedingsmiddelen aan het krijgsvolk : brood, boter, kaas, kippen, kapoenen (gecastreerde vetgemeste hanen) en vlees, de bedragen vergoed door de lokale belastingbetalers lopen in de tientallen ponden groot.

De Nederlandse generaal Spar met hoofdkwartier in Sluis laat in februari 1705 "twee cappoenen" leveren, waarde 1 pond 10 schellingen. De hoofdman moet hem daarbij 7 ponden groot in de hand stoppen om "het partij lopen" door zijn soldaten te beletten. De officieren van Spar krijgen ook konijnen, patrijzen en ander klein wild met hetzelfde doel.

Op 23 mei 1706 wint de hertog van Marlborough, opperbevelhebber van de geallieerde Engelse, Nederlandse, Duitse en Deense strijdkrachten de veldslag tegen de Fransen te Ramillies in Brabant. Ook Damme wordt door de geallieerden ingenomen.

Sedert 1704 drukken de geallieerden de Fransen langzaam naar hun grenzen terug. De overwinning te Ramillies betekent voor Vlaanderen en Brabant het Engels-Nederlands condominium tot in 1715.

5.3. Opeisingen van wagens en paarden

*Twee paarden
(tekening Robert De Man, Oostkamp)*

Van eind juni tot half juli 1706 ontvangt de lokale overheid zeven "caemer brieven" met het bevel om vier wagens met elk drie paarden en bij ieder gespan twee paardenknechten te beschikkingen te stellen van het leger in Oostende. De drie eerste paarden worden gehuurd bij de boeren Dierick Savels, Jan Gheyle en Quinten Weyts voor twintig dagen van 23 juni tot 13 juli 1706 aan 8 schellingen per dag, komt op 8 ponden groten voor ieder paard. De wagen verhuurt Dierick Savels voor 10 stuivers per dag, komt op 1 pond 30 schellingen 4 groten. Dierick Savels gaat mee als eerste paardenknecht en Jan Savels als tweede knecht, ze krijgen ieder voor 20 dagen dienst 3 ponden 6 schellingen 8 groten.

Voor het tweede gespan verhuren Jan Dewit en Michel Hacx elk een paard, van 26 juni tot 13 juli aan 6 schellingen 8 groten per dag. Voor zeventien dagen

dienst komt dit op 5 ponden 13 schellingen 4 groten. Adriaan Huyghe verhuurt ook een paard voor zeventien dagen maar krijgt méér, 8 schellingen per dag. Hij verhuurt ook zijn wagen, voor 10 stuivers per dag en krijgt 1 pond 8 schellingen 4 groten. Cornelis Onijn gaat mee als eerste paardenknecht voor zeventien dagen en krijgt 2 ponden 11 schellingen groot als vergoeding. Jan Dewit gaat 12 dagen mee als tweede knecht voor 1 gulden per dag.

Voor het derde gespan kopen de hoofdman en pointers drie paarden: één bruine merrie voor 21 ponden groot aan Adriaen Wattle, het tweede paard voor 19 ponden 10 schellingen aan Jan Quinten Weyts en het derde paard voor 26 ponden 16 schellingen 8 groten aan Adriaen De Costere. Het prijsverschil bij de aankoop is vermoedelijk te wijten aan de kwaliteit van de dieren. De wagen verhuurt Jan Quinten Weyts van 20 juli tot 10 augustus voor 1 pond 15 schellingen groot. De gebroeders Cornelis en Joos Onijn gaan 21 dagen mee als paardenknechten voor 16 stuivers per dag. Samen verdienen ze 5 ponden 12 schellingen groot.

Op 26 juli 1706 is er nieuw verzoek per "caemer brief" om één wagen met drie paarden en twee knechten voor twaalf dagen te huren. De paarden worden nu verhuurd door Jacobus Heynkens, Jan Gheyle en Pieter Amandels. De huurprijs per paard was 8 schellingen 6 groten per dag. Dierick Savels verhuurt terug één wagen. Jan Marat en Quinten Decauwer gaan mee als paardenknechten.

5.4. Pioniers uit Heist

In dezelfde periode vraagt de overheid pioniers of aardewerkers voor het leger in Oostende. De twee eersten trekken op 10 juli 1706 voor vier en een halve dag arbeid naar hun arbeidsplaats en krijgen als loon 3 schellingen 4 groten per dag.

De vijftien volgende pioniers, op 18 juli per "caemer brief" gevraagd, krijgen dezelfde dagvergoeding. Niet iedere pionier presteert evenveel dagen: Charles Bomberna werkt 16 dagen, Adriaen De Jonghe 6 dagen, Guillaume Van de Viane 26 dagen, Nicolaas Borree 36 dagen en Joseph Senave 38 dagen. In totaal trekken maar 12 pioniers naar Oostende in plaats van de 15 gevraagde pioniers.

Op 24 oktober gaan Cornelis Denijs en Michiel Ribaut 22 dagen en Joris Savels maar 14 dagen werken als pionier. Hun dagvergoeding is lager. Ze krijgen maar 2 schellingen 8 groten per dag. Frans Salerne heeft minder geluk, op 4 december gevraagd krijgt hij maar 2 schellingen 4 groten per dag.

Hoofdman Jan Gheyle heeft het zeer druk in deze oorlogsjaren. Hij maakte in 1703, negenentwintig "expresse" reizen naar Brugge en acht naar Sluis. In 1704 maakt hij negentien reizen naar Brugge en negen naar Sluis. In 1705 reist hij zestien maal naar Brugge en drie maal naar Sluis. Zijn dienstreizen naar Sluis staan in verband met de zware oorlogsbelasting door de "Hollanders" op Heist gelegd. De reizen naar Brugge staan meer in verband met het zoeken naar geld om leningen aan te gaan om de gewone en de oorlogsbelastingen te voldoen en "andere affaires van de prochie". Zijn vergoeding bedraagt daarvoor onveranderd 8 schellingen groot per reis.

Domijn Gheyle volgt in 1706 Jan Gheyle op als hoofdman van Heist. Hij krijgt dezelfde vergoeding als zijn voorganger voor de uitoefening van het ambt en voor zijn verplaatsingen.

Op verzoek van de hoofdman en de pointers moet ontvanger Jan Philips meewerken bij het aannemen en inhuren van de pioniers, de paarden en de wagens. Hij wordt belast met het zoeken van logement voor de pioniers, de foerage en stallingen voor de paarden. De pioniers kregen ook elk "eene canne bier". Hij moet zich daarvoor herhaaldelijk verplaatsen. Hij boekte voor zichzelf in de "prochierekening" een bedrag van 6 ponden groot voor zijn "menighvuldighe extraordinaire diensten". Wat hem op de maag lag waren de talrijke besprekingen en het "beprijzen de wekeluxsche subsistentie aen hun moyelicke vrouwen"! De vrouwen van de Heistse pioniers waren blijkbaar niet tevreden met het hen toegekende wekelijks onderhoudsgeld !

De ontvangergeneraal van het Brugse Vrije had zorgvuldig de rekening uitgeplozen en schraptte het bedrag. Hij schreef in marge "roye (schrappen) sal hiernaer geconsidereert worden"!

De Heistenaars verloren de moed niet ondanks de vele pesterijen van de verschillende groepen soldaten.

Zoals in vreedstijd luidde koster Lucius Cassijn dagelijks driemaal de bedeklok en op zon- en heiligdagen luidde Jan Constant de grote klok. Pastoor Franciscus Nachtegael nodigde op geregelde tijdstippen de Kapucijnen uit als predikanten en logeerde en trakteerde de paters "terminarissen" op hun jaarlijkse bedelronde.

Op 2 juli trokken de "jonghmans" naar de "ommeganck ofte kermisdaeg" van Lissewege. Zij droegen naar traditie het miraculeus beeld van Onze Lieve Vrouw in de jaarlijkse processie. Achteraf lesten

*Heistse vrouwen
Johanna van Dierendonck
Biddende Heistse vrouw.
(Edgard Auguin, Les pecheurs
Flamands, p. 79, p. 80 .)*

Miraculeus beeld van O.L.Vrouw in Lissewege, door de "jonckmans van Heyst" naar jaarlijkse traditie op 2 juli in de processie gedragen.

ze hun dorst in de herberg van Pieter Cemeine in Lissewege. In 1702 werd nog voor 2 ponden groot bier geschonken, in 1706 was het traktement herleid tot 1 pond 10 schellingen groot. Het was immers oorlog!⁴⁷

De "prochiererekeningen van Heyst" ontbreken van 1707 tot 1711. Heist ondergaat vermoedelijk hetzelfde lot als de omringende dorpen. De uitbuiting van de bevolking herhaalde zich, zoals in het begin van deze oorlog, door de bevelvoerende officieren, de soldaten en partizanen.

In het begin van juli 1708 veroveren de Fransen terug Gent en Brugge. Het wegennet bestaat bijna uitsluitend uit onverharde landwegen waarop het vervoer in de winter of bij regen moeilijk is. Het transport van kanonnen, munitie en ander zwaar materieel kan enkel langs de waterwegen. Het bezit van knooppunten op de waterwegen, zoals bijvoorbeeld Gent en Brugge, is zeer belangrijk. Door

⁴⁷ RaB., Registers Brugse Vrije, nrs. 3172 - 3176, prochiererekeningen Heyst, A° 1702, folios 6 recto, 9 recto - verso, 10 recto - verso, 16 recto, 17 recto - 36 recto. Rekening binnenkosten, folios 19 recto, 32 recto - 39 verso. Prochie rekeningen A° 1703, folios 11 recto - 23 recto, 30 recto - 38 verso, 45 recto. Rekening contributie, folios 1 recto - 2 verso, 15 recto - 23 recto. Prochie rekening A° 1704, rekening binnenkosten, folios 12 verso - 13 recto, folios 32 recto - 51 verso. Rekening contributie, folio 2 verso, folio 15 recto - verso. Prochiererekening 1705, folios 10 recto, 11 recto, 16 recto, 26 recto - 47 verso. Rekening binnenkosten, folios 39 recto - 51 recto, 69 recto. Prochie rekening A° 1706, binnenkosten, folios 32 recto - 40 verso.

RaB., Register Brugse Vrije, nr. 42, Register van Resolutien en andere collegiale acten van Burgemeesters en Schepenen Slandts vanden Vrijen, folio 273 recto.

Maurits Coornaert, Knokke en het Zwin (1974), p. 111, 123, 266, 267. Heist en de Eiesluis (1976), p. 169-170. Westkapelle en Ramskapelle (1981) p. 183, 187, 193. Drukkerij-Uitgeverij Lannoo - Tielt pvba.

Roger Crois, Bij een kaart van versterkingen tussen Brugge en Bekaf in 1703, Rond de Poldertorens, 16 jg., nr. 1, p.50 - 56.

Jacques De Groote, Het hoornwerk van Damme 1701 - 1702, door A.-F. Lemerrier de Senneton de Chermont, Uitgave stad Damme 2002, i.s.m.'t Zwin Rechteroever, vzw, 59 blz., p. 5 - 45.

Yvette Kemel, Vijf eeuwen herberg Het Schaak in Sint-Kruis, Brugs Ommeland, 38 jg. (1998), nr. 1, p. 32.

Bernard Schotte, Een tuinornament met een oorlogsverleden in de Witte leertouwerstraat 17, Brugs Ommeland, 43 jg. (2003), nr. 3, p. 211 - 213.

Jos Rau, Lodewijk XIV bereidt de Spaanse Successieoorlog ook in onze streek 1701, Rond de Poldertorens, jg. 17, nr. 2, p. 89 - 97.

Germain Vandepitte, Soldatenkoop in 1702, Rond de Poldertorens, jg. 5, nr. 2, p. 73 - 74.

Fons Theerens, chronologisch register Knokke-Heist, juni 1998, Gemeentelijke openbare Bibliotheek, 8300 Knokke-Heist.

de bezetting van Gent en Brugge, controleren de Fransen eigenlijk geheel Vlaanderen. De positie van de geallieerden wordt hierdoor hachelijk en kan gemakkelijk het verlies van de veldtocht betekenen. Op 11 juli 1708 lukt het Marlborough en Eugenius van Savoye, bevelhebbers van de geallieerden, de Schelde te Oudenaarde te overschrijden en de Fransen te verslaan.

Door deze overwinning kunnen de geallieerde legers zich tussen Frankrijk en de Franse troepen in Gent en Brugge plaatsen en daardoor terrein bezetten, nodig voor de belegering van Rijsel.

Na de veldslag van Oudenaarde verandert het aanzijn van de oorlogsvoering, alles komt in functie van de belegering van Rijsel te staan, een zeer belangrijk bolwerk van de Fransen.

5.5. De slag te Wijnendale op 28 september 1708

De bezetting van Gent en Brugge door de Franse troepen betekent een zware belasting voor de logistiek van de geallieerden. Het vervoeren van de artillerie nodig voor de belegering van Rijsel komt in het gedrang. Op 19 juli schrijft opperbevelhebber Marlborough "Wij doen uiterste inspanningen om onze artillerie langs de weg te verplaatsen, wat met oneindige moeilijkheden gepaard gaat".

Deze artillerie moet uit Nederland komen. Aanvoerpunten zoals Sluis, IJzendijke en Sas van Gent zijn onbruikbaar. De Schelde en de Leie kunnen niet gebruikt worden.

De artillerie komt pas op 13 augustus 1708 te Menen aan. Niet vroeger dan 27 augustus begint de beschieting van Rijsel. Van 11 juli tot 27 augustus versterken de Fransen nog Rijsel, met het gevolg dat de geallieerden veel meer middelen moeten gebruiken om Rijsel te veroveren. Reeds na de twaalfde dag artillerievuur voorziet Marlborough moeilijkheden voor de bevoorrading van kruit en kanonballen.

Op 17 september, vreest hij dat de belegering zal moeten opgeheven worden. De aanvoer wordt moeilijker omdat de Fransen proberen Rijsel te verdedigen door het afsnijden van de geallieerde bevoorradinglijnen. De Fransen maken zich meester van de rechteroever van de Schelde. De geallieerden hebben nog slechts voorraad voor een paar dagen en moeten een oplossing vinden, willen zij het beleg niet opgeven. Zij vinden een oplossing door de bevoorradingsschepen uit Engeland in Oostende te ontladen.

Reeds op 21 september lopen te Oostende enkele schepen met troepen en ook eenendertig bevoorradingsschepen binnen. De Engelse troepen krijgen als opdracht de streek rond Oostende te veroveren, terwijl de lading van de transportschepen overgeladen wordt op zeshonderd karren, die het vervoer tussen Oostende en Rijsel zullen verzekeren.

Ramskapelle krijgt op 23 september 1708 schriftelijk bevel van de Nederlandse generaal-majoor Vegilin van Claerbergh, "commandant der stede van Damme", om vier wagens te leveren voor het vervoeren van munitie van Oostende naar "het gheallieerde legher" in het beleg van Rijsel. Op 25 september kreeg ook Westkapelle het bevel om negen wagens te leveren voor het munitietransport. De wagens met een gespan van twee paarden en een knecht werden bij

aanbesteding toegewezen. Het dreigement met "executie militaire" van de commandant van het garnizoen van de stad Damme miste zijn effect niet. De geallieerden detacheren uit het kamp te Rijsel de nodige troepen om dit konvooi te beschermen. De Fransen die op de hoogte zijn van deze operatie, trekken troepen uit Gent om dit konvooi aan te vallen.

*Het vervoer van lichte munitie tijdens de slag bij Wijnendale, 1708.
De militair in het rood is een Engelse onderofficier, hij draagt een hellebaard.
Dit wapen had meer een symbolische functie, de voorloper van de stick
voor officieren, en diende ook om de lopen te lijnen.
Luc De Vos, Veldslagen in de Lage landen, p.96, Davidsfonds / Leuven.1995.*

Het konvooi van de Engelsen vertrekt op 27 september uit Oostende. De aanvallen van de Fransen op het konvooi worden telkens door de geallieerden teruggeslagen.

De belangrijkste en laatste poging zal te Wijnendale gedaan worden op 28 september 1708.

De Fransen stellen zich op in een open plek in het bos te Wijnendale. De geallieerden ontdekken deze troepen. Generaal Webb, bevelhebber van de geallieerde troepen, stuurt onmiddellijk 150 cavaleristen voorop. Deze cavalerie moet de opstelling van de infanterie mogelijk maken, maar pas zijn er zes bataljons opgesteld of de Franse artillerie opent het vuur. Na drie uur artillerievuur, het is vijf uur in de namiddag, zetten de Fransen de aanval in.

Deze eerste aanval kunnen de geallieerden afslaan. De oprukkende Fransen worden verrast door het vuur in hun flanken van twee bataljons, die zich verdekt in het kreupelhout hadden opgesteld. Zij moeten zich terugtrekken. Opnieuw zetten zij de aanval in. Twee geallieerde bataljons moeten wijken, maar zij kunnen hun linies herstellen. Een laatste poging van de Fransen kan de geallieerden niet doen wijken en na twee uur, de duisternis is reeds ingevallen, wordt het gevecht gestaakt. De geallieerden blijven tot 's anderendaags twee uur op het slagveld. Zij weten dat het konvooi Wijnendale gepasseerd is en begeleiden het verder naar Hooglede en Roeselare. De Fransen achtervolgen het konvooi niet en verlaten het slagveld. Het konvooi bereikt op 30 september Rijsel. Op 1 oktober schrijft Marlborough : "was ons konvooi verloren gegaan, dan hadden wij het beleg van Rijsel moeten opheffen".

Rijsel zal op 23 oktober vallen, maar de citadel zal pas op 8 december capituleren. Gent en Brugge worden op het eind van december heroverd.

De val van Rijsel is in belangrijke mate mede bepaald door de veldslag van Wijnendale. Dit zal de Fransen vredesonderhandelingen doen aanknopen, die evenwel zullen mislukken. De oorlog blijft duren tot in 1714.⁴⁸

5.6. De oorlogsellende duurt voort.

Reeds van bij het begin van de oorlog hadden de Franse strijdkrachten om strategische redenen grote delen van het platteland in onze regio met zeewater geïnundeerd. De Nederlandse generaals pasten dezelfde tactiek toe. In juni 1704 vernielde het Nederlandse leger de Isabella-sluis te Knokke. De overstromingen waren een ramp voor de bevolking, die hoofdzakelijk van de landbouw leefde.

Op 7 juni 1711, betaalde de ontvanger generaal van het Brugse Vrije, de heer Frans van Beversluys, 125 ponden groot aan Jan Philips, ontvanger van Heist, als schadevergoeding voor de overstromingen van 1708 en 1709 te Heist. Drieëndertig landbouwers leden schade door de overstromingen met zeewater. Sommige boeren leden veel schade, anderen minder. De zwaarst getroffen boer was Pieter Dhoet met 57 gemeten (25 hectaren 21 aren 49 centiaren) land. De minst getroffen waren Gillis Vantorre en Adriaen De Coster met 3 gemeten land (1 hectare 32 aren 71 centiaren).

Jan Philips, ontvanger van de "prochie", had zich ingezet tot het bekomen van de schadevergoeding. Hij was daarvoor speciaal naar Heist gekomen en had het kohier van de schade opgesteld en alles berekend tot "ieders contentement". Per gemet werd 6 schellingen vergoeding voorzien. Pieter Dhoet kreeg 17 ponden 2 schellingen groot, Gillis Vantorre en Adriaen De Coster 18 schellingen.

Voor zijn moeite rekende Jan Philips 3 ponden groot aan. Deze totale uitgavenpost werd afgesloten op 122 ponden 16 schellingen 4 groten.

⁴⁸ Germain Bonte (Kapitein-commandant), De slag te Wijnendale, 28 september 1708, Forum Landmacht, 11 jg. (1981), nr. 4, p. 26 - 27.

RaB., Registers Brugse Vrije, nr. 4663, prochierekening Ramskapelle 1708, folio 42 recto, nr. 6118, prochie rekening Westkapelle 1708, folio 61 recto.

De armoede sloeg zonder genade toe, elf personen werden "insolvent" genoteerd, omdat ze hun belasting niet konden betalen.

In 1712 volgde Jan Focquedey de "afgaende hoofdman Domyn Gheyle" op. Jan Focquedey was weduenaar van Maria Homa sedert 11 januari 1712, en hetzelfde jaar op 25 mei hertrouwd met Catharina De Wilde. Hij had in 1707 een voordelig huwelijk aangegaan met de oudere bemiddelde boerin Maria Homa. Zij was de weduwe van Joos Nieuwmunster van de "Respagnehoeve". Door dat huwelijk was Jan Focquedey een vooraanstaande boer geworden. De Respagnehoeve te Heist was één van de grote boerderijen met meer dan 136 gemeten (60 ha) land.⁴⁹

Het Franse leger was buiten Vlaanderen verdreven, doch de militaire overlast bleef. Geallieerde legereenheden bezetten de vestingsteden Damme, Brugge, het groot fort van Blankenberge en de forten aan het Zwin.

Hoofdman Jan Focquedey kreeg onmiddellijk te doen met rondzwerfende groepen soldaten, die voedsel en geld kwamen opeisen. Jan Devisch leverde in opdracht van de hoofdman, drieëntwintig en één half tarwebrood voor 7 schellingen 10 groten en drie pond (1,309 kg) boter voor 4 schellingen groot. Domijn Gheyle, de vorige hoofdman, moest negen pond gerookt "swijne vleesch" (4,175 kg)⁵⁰ leveren en kreeg als vergoeding 7 schellingen 6 groten, voor de levering van konijnen kreeg hij 10 schellingen groot.

De stad Sluis, gezien vanaf 't Klein Pas .A° 1739.

Jan Fockedey en Domijn Gheyle betaalden 11 pond 16 schellingen en 5 groten aan groepen soldaten en hun gidsen. De officieren uit Sluis eisten de levering van kapoenen, konijnen en geld, ook partizaan Brix eiste 1 pond 4 schellingen groot. De gedwongen giften aan de militairen uit Sluis bedroegen 20 pond 7 schellingen en 6 groten⁵¹. Soldaten eisen ook vervoer naar Blankenberge met hun "bagagie". Domijn Gheyle en Jan Devisch stellen elk één wagen ter

⁴⁹ RaB., Register Brugse Vrije nr. 3177, prochierekening Heyst 1712, binnenkosten folio 10 verso.

RaB., Staat van goed, 1ste reeks, nr. 5895, folio 1.

⁵⁰ Paul Vandewalle (dr.), Oude maten, gewichten en muntstelsels in Vlaanderen, Brabant en Limburg, Oostende 1984, p. 50, Tabel III. Het gewicht: 1 pond = 0,4639 kg. Voor boter 1 pond = 0,436449 kg.

⁵¹ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3177, prochierekening Heyst A° 1712, folios 23 verso, 24 verso, 25 recto, 27 verso, 29 recto.

beschikking. Iedere wagen was bespannen met twee paarden en begeleid door een knecht. Voor deze opeising kregen de eigenaars elk 13 schellingen 4 groten.

Het onderhoud van de "prochie legher peerden" was ook te laste van de Heistenaars. Het "cureren" van één paard door de nieuwe smid Pieter D'Hulst kostte 2 ponden 12 schellingen groot. Voor het weiden van een paard gedurende 21 dagen kreeg Jan Paridaen te Ramskapelle 16 schellingen 8 groten. Domijn Gheyle en Jan Fockedey stonden in voor het paardentuig, kostprijs 2 pond 10 schellingen.⁵²

Op 10 april 1713 krijgt Heist terug bevel van het Brugse Vrije om een wagen met drie paarden en twee knechten ter beschikking te stellen van het leger. De lokale overheid koopt drie paarden, twee voor dezelfde prijs van 17 pond 5 schellingen en het derde paard voor 23 pond groot. Jan Quintens, inmiddels hoofdman, verhuurt één van zijn wagens voor 1 pond 9 schellingen 4 groten. Pieter Samsoen krijgt als eerste paardenknecht 20 stuivers per dag. Voor 16 dagen dienst krijgt hij een vergoeding van 2 pond 13 schellingen 4 groten. Joos De Wit krijgt als tweede paardenknecht 17 stuivers per dag. Voor hun levensonderhoud en de voeding voor de paarden werd 8 ponden 1 schelling 8 groten uitbetaald⁵³ aan Pieter Samsoen.

Ontvanger Jan Philips die, zoals het toen vaak gebeurde, het niet nauw nam met het chronologisch inboeken van zijn ontvangsten en uitgaven en bovendien de "prochierekeningen" met drie jaar vertraging opstelde, boekte in 1713 een ontvangst in van 9 pond 6 schellingen 8 groten, die hij op 10 februari 1716 ontving van procureur "Sieur" Jacques de Brouckere. Dat bedrag had Jacques de Brouckere van burgemeester Peelaert ontvangen, die het zelf ontving van een commandant van de "Blauwe dragonders" gekazerneerd binnen Brugge. Op 20 en 21 februari 1709 had de commandant met enkele van zijn dragonders een "expeditie militaire" uitgevoerd naar Heist en omliggende dorpen om haver, hooi en strooi voor zijn eenheid. Van de hoofdman van Heist ontving de commandant dat bedrag en betaalde het nu terug.⁵⁴ Er waren in deze periode ook correcte officieren !

Heist onderging ook in 1713 de gedwongen giften aan de commandant van Sluis, zowel in natura als in geld. Soldaten dronken en aten voor 15 pond 6 schellingen 7 groten bij de herbergiers Mathys Van Haecke, Niclaes Lecouf en Marijn De Grootte, op kosten van de Heistenaars. Jan Devisch en hoofdman Jan Fockedey leverden ieder twee stukken boter en vijf pond vlees voor 2 pond 7 schellingen 8 groten. De hoofdman betaalde gedwongen 9 pond 9 schellingen 6 groten aan soldaten en hun gidsen. Om de overlast op de "prochie" te vermijden betaalde hij 8 pond 15 schellingen groot aan commandant Sulton. De partizaan Brix die in Sluis verbleef eiste vijf voeren brandhout. De hoofdman kocht hem uit met 3 pond 10 schellingen groot. Het transport van soldaten met hun uitrusting kostte de Heistenaars bovendien 14 pond 3 schellingen 4 groten.⁵⁵

⁵² Idem noot 51, folios 32 verso - 33 recto.

⁵³ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3178, prochierekening Heyst A° 1713, folios 15 verso - 18 recto.

⁵⁴ Idem noot 53, folios 11 verso - 12 recto.

⁵⁵ Idem noot 54, folios 26 verso - 33 recto.

*Stadhuis en Markt te Sluis.
A°1739.*

*De Geschiedenis van Sluis,
P.Meesters 1830, Uitgegeven
door dr.A.M.Lauret
,Stadsbestuur Sluis 1980 .*

Op 11 april 1713 tekenden Engeland, Pruisen, Portugal, Savoye en Noord-Nederland enerzijds en Frankrijk anderzijds de Vrede van Utrecht. Na een korte voortzetting van de oorlog sloten in 1714 de Keizer van Oostenrijk en Frankrijk de Vrede van Rastatt. De Zuidelijke Nederlanden werden aan Oostenrijk toegewezen.

Op 17 februari 1714 viel partizaan Brix uit Sluis nog met enkele van zijn trawanten in de herberg "De Swaen" te Heist binnen. Zij dronken er voor 19 schellingen groot en wilden de rekening niet betalen. Herbergier Niclaes Lecouf aanzag hen niet als reguliere militairen en eiste zijn tegoed. Brix voerde aan dat hij meerdere diensten bewees aan Heist en dat hij en zijn "compagnons" het gratis verteer wel verdienden.⁵⁶

De Oostenrijkse Keizer Karel VI stond aan Noord-Nederland de "barrièregarnizoenen" en ook een grenswijziging toe. Dat werd bevestigd door het Verdrag van Antwerpen of Barrièretractaat in 1715. Om Frankrijk in bedwang te houden mocht de Noord-Nederlandse Republiek acht steden bezetten in ons land. Bovendien verkreeg zij een kleine uitbreiding van grondgebied en het recht om ons land tot aan de Demer onder water te zetten in geval van oorlog.

De militaire overlast voor Heist was nu voorbij. Om definitief van die plaag verlost te zijn en om moeilijkheden te voorkomen met het garnizoen van Sluis kochten de hoofdman en de pointers een koppel vette kapoenen voor 14 schellingen 6 groten om op nieuwjaardag 1718 aan de commandant van Sluis te schenken.⁵⁷

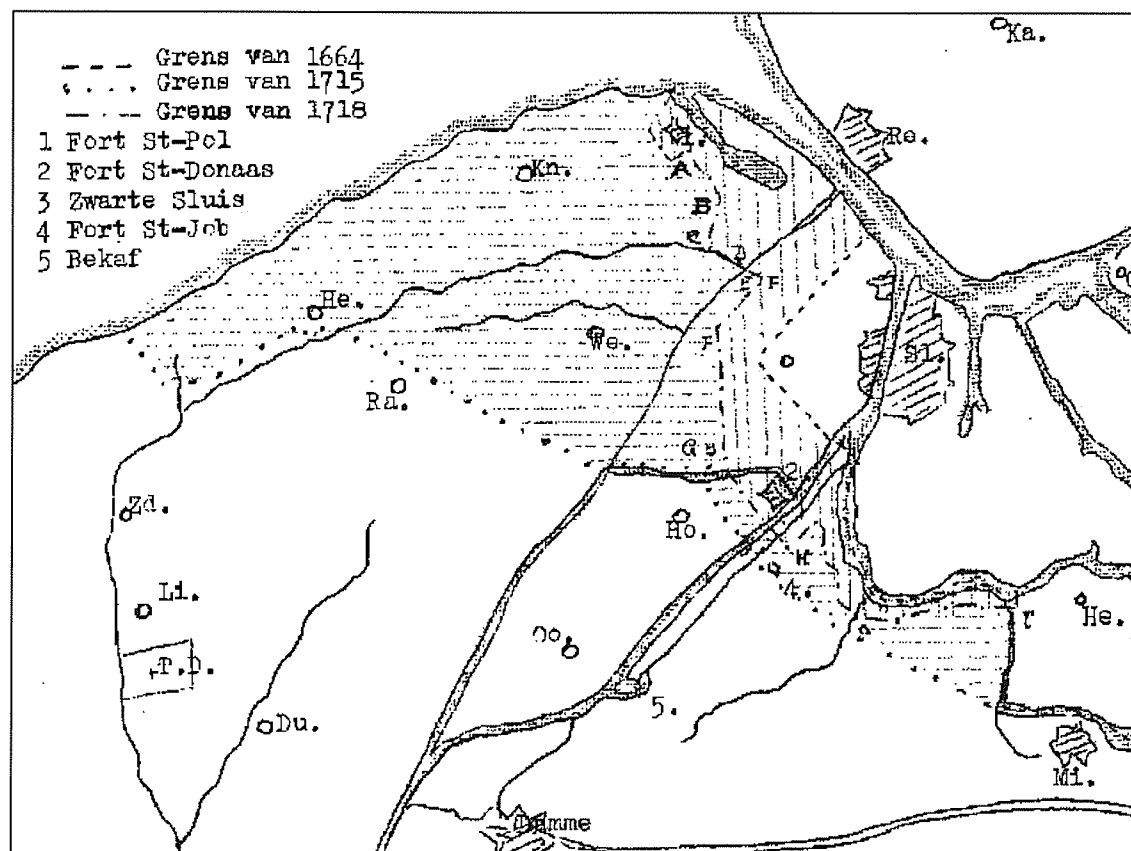
⁵⁶ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3179, prochierekening Heyst A° 1714, folio 26 recto.

⁵⁷ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3183, prochierekening Heyst A° 1718, folio 24 recto.

5.7. De grenswijzigingen in 1715 en in 1718

Door het Barrièretractaat had de Oostenrijkse keizer een grenswijziging aan Noord-Nederland toegestaan. De Nederlanders wensten ten westen van Sluis een ruimer voorland, om gemakkelijker de vestingstad Sluis te kunnen verdedigen, desnoods met overstromingen. De grens van 1715 vertrok van een punt halverwege tussen Blankenberge en Heist. Op die plaats mocht geen huis opgericht, geen vissershaven aangelegd en geen zeesluis gebouwd worden. De nieuwe grenslijn liep vervolgens zuidwaarts naar de Goteweg (weg nu verdwenen in het havengebied van Zeebrugge) tot aan de Evendijk. De grenslijn volgde de Evendijk en liep vandaar uit rond de verdwenen kerk van Heist (hoek Heistlaan-Koudekerkelaan) verder naar het begin van de Hoekevaart aan het Oud Zwin en over het Sint-Jobsfort in rechte lijn naar de oude grens uit 1664 te noordwesten van de kerk van Middelburg.

Door die grenswijziging werd in het noordoosten van Brugge ca. 9191 gemeten of 4056 ha grondgebied aan Noord-Nederland afgestaan. Daarbij hoorden de dorpskern en omgeving van Heist, ongeveer 46 huizen met de molen en de kerk, geheel Knokke met de kerk en 47 huizen, Westkapelle met de kerk en 59 huizen, te Ramskapelle 4 huizen en 22 gemeten grond, een deel van Sint-Anna-ter-Muiden op Oostenrijks gebied met 768 gemeten en 2 huizen, te Hoeke 300 gemeten met 16 huizen en te Lapscheure 712 gemeten met 6 huizen.

Situatieschets (Rond de Poldertorens, jg.II, nr.4, blz 14)

De Staten van Vlaanderen tekenden protest aan tegen die uitbreiding van het Noord-Nederlands gebied niet alleen te noordoosten van Brugge maar ook ten noorden van Eeklo, evenals een groot gebied rond Assenede en Zelzate, alsook de westoever van de Schelde vanaf het Fort la Perle.

Afgevaardigden van de Staten van Vlaanderen vertrokken op 15 januari 1716 naar Wenen om aldaar hun klachten aan de Keizer voor te leggen.⁵⁸

In de maand februari 1716 logeerde een "duytschen ingenieur" in de herberg Sint-Anna bij Marijn De Grootte. Hij verbleef er meerdere dagen, om zijn opdracht uit te voeren in verband met de nieuwe grensregeling. De rekening van zijn verblijf bedroeg 6 pond 8 schellingen.⁵⁹ Te Westkapelle verbleef ook in opdracht van "het Hof van Brussel" een ingenieur met zijn paarden en knechten met dezelfde opdracht.⁶⁰

Er werden nieuwe onderhandelingen ondernomen met de Verenigde Provinciën (Nederland) en op 22 december 1718 werd in Den Haag een nieuw verdrag voor de grensregeling gesloten. Door dat verdrag werd de oude grens van voor 1715 hersteld, met uitzondering van Sint-Anna-ter-Muiden, dat bij de Verenigde Provinciën bleef.

In onze streek begon de nieuwe grens nu aan het Fort Sint-Paulus te Knokke, liep door de Oude Hazegraspolder, langs de linie van Cantelmo tot aan de Zwarte Sluis. Het Fort Sint-Donaas bleef bij Noord-Nederland. De grens liep verder op zekere afstand ten zuiden van de oude grens van 1664, tot ten westen van Middelburg, waar zij de oude grens vervoegde. Deze grens bleef onveranderd tot in 1785.

6. De herbergen

Heist telde in het begin van de 18de eeuw drie herbergen. Twee herbergen waren gelegen aan het dorpsplein, door de Heistenaars "de plaetse van het dorp" genoemd. De herberg "De Swaen" stond aan de oostkant van het dorpsplein, nu de hoek van de Kursaalstraat en de Pannenstraat. De herberg "De Croone" stond tegenover "De Swaen", nu de hoek van de Kursaalstraat en de Kerkstraat. De derde herberg "Sint-Anna" was gelegen op de hoek van de huidige Kerkstraat en de Vuurtorenstraat, nu de winkel Demuyneck. Toen was de Vuurtorenstraat een weg die leidde naar de duinen.⁶¹

Volgens het gewoonterecht in het Brugse Vrije, mocht enkel herberg gehouden worden in huizen of op plaatsen waar vanouds herberg was. Uitzondering op dat gebruik werd uitsluitend verleend door de overheid. De herbergiers moesten slaapgelegenheden bezitten voor drie reizigers en stalling voor minstens drie

⁵⁸ Jos De Smet (dr.), Over het ontstaan van de huidige Rijksgrens tussen de zee en Middelburg, Rond de Poldertorens, jg. II, nr. 4, blz. 10 - 16.

Broeder Gaëtan (Jos Rau), De grens van het Barrièretractaat 1715 - 1718, Rond de Poldertorens, jg. 8, nr. 3, blz. 102 - 105.

⁵⁹ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3181, prochiekenig Heyst A° 1716, folio 26 verso.

⁶⁰ Maurits Coornaert, Westkapelle & Ramskapelle, Drukkerij - Uitgeverij Lannoo pvba, Tielt, 1981, blz. 195.

⁶¹ RaB., nr. 582, herbergregister Heyst A° 1768, Sint-Anna in het dorp, straete leedende naer den duyn.

paarden. Het was de herbergiers verboden onderdak te verlenen aan bedelaars en landlopers, op straf van 10 ponden parisis boete voor elke overtreding. Twee derden van de boete was voor de overheid, één derde voor de aanbrengrer. Hoofdmannen en officieren moesten daar nauwkeurig over waken. Het was op het platteland niet toegelaten in de herbergen te drinken op zon- en heiligdagen gedurende de hoogmis en na 21 uur 's avonds. Daar stond vanwege het Brugse Vrije een geldboete op van 3 ponden parisis voor de overtreders en hetzelfde bedrag voor de herbergier. Deze voorschriften voor de zon- en heiligdagen werden reeds uitgevaardigd door Philips II in een plakkaat van 31 augustus 1560 en in gewijzigde vorm herhaald in de 17de en 18de eeuw. In de stad Brugge waren ze ook van toepassing.⁶²

Koster en klokkenluider van Heist François Vander Meiren, kreeg van half oogst 1772 tot 1787, per jaar 2 ponden courant uitbetaald door de lokale overheid : "over het extraordinair gheluyt 's avonds ten neghen uren tot doen advertentie aen het publicq ten einde een yder sal hebben te vertrecken uyt de herberghen".⁶³ In 1792 kreeg zijn opvolger Andries De Bruyne verder dezelfde jaarvergoeding voor het luiden van de klok in de zomer "'s avondts ten thien uren ende inden winter 's avondts ten neghen uren op het ontijdigh drinken en de vertreck uyt de herberghen".⁶⁴

Het zedelijk gedrag van de jeugd werd door de geestelijke en wereldlijke overheid nauwlettend gevolgd en streng gereguleerd.

De aartsbisschop van Mechelen had op 25 november 1675 een pastorale brief gepubliceerd om "te beletten de sonden ende schandaleuse ongeschicktheden die in de herbergen in de vergaedinge der jonge-dochters met de jonghman bedreven worden, ende oock 's avonds in 't huys leyden naer haere wooninge".

Op 2 maart 1682 en op 6 maart 1687 vaardigde de koninklijke raad een plakkaat uit waarbij het aan ongehuwde jonge vrouwen verboden was zich te bevinden in de herbergen met jonge mannen om er te drinken en te dansen op zon- heilig- en werkdagen gedurende de kerkelijke diensten.

Intussen was vastgesteld dat in sommige dorpen, de baljuws, meiers en andere gerechtsdienaars weigerden de geestelijkheid te helpen bij de toepassing van dat reglement.

Na overleg met de gouverneur der Spaanse Nederlanden gaf de hogere overheid bevel aan alle gerechtsdienaars om in hun rechtsgebied te waken op de toepassing van het plakkaat van 2 maart 1682, en in het bijzonder op zon- en heiligdagen de herbergen te controleren en de overtreders te bestraffen. Bij iedere vastgestelde overtreding de waard of waardin te beboeten met 6 guldens per jongeman en jonge vrouw, te verhalen op hun ouders of voogden. De gerechtsdienaars kregen ook bevel hulp te verlenen bij ieder verzoek van de geestelijke rechters en hun officieren.

⁶² L.Gilliodts - Van Severen, *Coutumes du Franc de Bruges*, Tome I, Bruxelles 1879, p. 236, 240.

Fons Theerens, *Op herbergbezoek te Brugge (1750 - 1850)*, Verhandeling tot het behalen van de graad van licentiaat in de Moderne Geschiedenis, Nieuwe en Nieuwste tijd, Leuven 1981, 252 blz., p. 107,108.

⁶³ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3219, prochiekenig Heyst A° 1772, folio 24 recto. Idem nr. 3228, A° 1781 - 87, niet gefoliëerd.

⁶⁴ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3234, prochiekening Heyst A° 1792, folio 24 recto.

De koninklijke raad gebod alle gewestelijke overheden de ordonnantie te publiceren op de gebruikelijke plaatsen en toe te passen naar vorm en inhoud.⁶⁵ Burgemeesters en schepenen van het Brugse Vrije ontvingen op 14 juni 1700 een brief van de Raad van Vlaanderen met een gedrukt exemplaar van het plakkaat. De edele heren van het College besloten het eerst in algemene vergadering te bespreken, om te weten of het land van het Vrije daardoor niet in zijn belangen zou geschonden worden.⁶⁶

6.1. De herberg "De Swaen"

"De Swaen" stond op een perceel cijnsgrond van 91 roeden (13 aren 41 ca.), dat toebehoorde aan de kerk van Heist. De herberg was een L-vormige constructie, vermoedelijk opgetrokken in vakwerk met een strooien dak. Karel Dhulst was er tavernier. Hij pachtte de cijnsgrond voor 2 schellingen groot per jaar, met een pachtbrief van zes jaar.⁶⁷ Hij betaalde de hoogste "pointinghe" of belasting op de uitbating van zijn herberg aan de "prochie" of dorpsontvanger, nl. 16 schellingen per jaar. Zijn twee concurrenten betaalden maar respectievelijk 10 en 8 schellingen per jaar. Het was dus de meest bezochte herberg van Heist op dat moment. De hoofdman en de pointers hielden er regelmatig hun vergaderingen voor het regelen van de "noodige affairens vande prochie". Om geen naijver te verwekken vergaderde de lokale overheid ook in de herberg "De Croone". De rekening voor het verbruik van de lokale overheid in "De Swaen" bedroeg van half maart 1700 tot half maart 1701, 5 pond 7 schellingen 4 groten.

Op 6 juni ging de processie uit te Heist en was het "kermisdagh". De schuttersgilde van Lissewege kwam de processie opluisteren en kreeg drank aangeboden door de hoofdman en de parochianen in "De Swaen". De schuttersgilde van Heist, de "vaendraeghers" en de "clockluyders" werden ook getrakteerd, niet meer of minder dan die van Lissewege, elk voor 2 pond groot. De traktatie voor de Heistse parochianen die in de processie megingen, bedroeg 12 pond 15 schellingen 4 groten.⁶⁸

Na de brand op 22 september 1701 in het huis van Michiel Heulendonck trakteerde de hoofdman in "De Swaen" de Heistenaars die de brand geblust hadden. Het gelag bedroeg 1 pond 19 schellingen 10 groten. Na een tweede brand in 1701, nu in het huis van Sebastien Verheye, trakteerde de hoofdman de blussers in de herberg Sint-Anna. Was de groep blussers kleiner of hadden ze minder dorst? Het gelag bedroeg daar slechts 8 schellingen groot.⁶⁹

Gedurende de Spaanse Successieoorlog, kregen de herbergiers ongevraagd veel vreemde soldaten over de vloer. De "Hollandsche en Spaensche" soldaten

⁶⁵ RaB., Placcaertboek van Vlaanderen, IV Boeck, Rubrica III, p. 1320, 1321.

⁶⁶ RaB., Register van Resolutien ende andere Collegiale acten van Burgm, ende Schepen 's lants vanden Vrijen 1698 - 1701, nr. 42, folio 191 verso.

⁶⁷ RaB., Register Brugse Vrije, nr.12.154, kerkrekening Heist, A° 1703-1707, folio 40 recto. Blankenbergse Watering, nr. 831, port. 12.

⁶⁸ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3171, prochierekening Heyst A° 1700, folios 20 recto - 21 recto.

⁶⁹ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3172, prochierekening Heyst A° 1702, folio 24 recto - verso.

aten en dronken op kosten van de Heistenaars. Niettegenstaande de oorlog bleef "De Swaen" de meest getaxeerde herberg.

Karel Dhulst overleed in 1712. Molenaar Mathys Van Haecke baatte tijdelijk de herberg uit. Niclaes Lecouf nam datzelfde jaar de herberg over. Hij kreeg ook te doen met "diversche partijen soldaten". Sieur Pieter Scharre, als gevolmachtigde voor de nalatenschap van Karel Dhulst, ontving 9 pond 3 schellingen 2 groten van de dorpsontvanger, voor het verbruik door soldaten en gidsen.⁷⁰ In 1713 werd Niclaes Lecouf evenveel "gepoint" als zijn concurrent Marijn De Groot uit de herberg Sint-Anna, 16 schellingen groot. Mathys Van Haecke betaalde 8 schellingen groot, bijkomende belasting voor de tijdelijke uitbating van de herberg, en 2 pond 10 schellingen voor de uitbating van de molen.⁷¹

In 1714 blijft de belasting voor de "pointinghe binnencosten" op de twee herbergen gelijk aan het jaar 1713. In 1715 is Niclaes Lecouf "paerdesmid" geworden. Alexander Witgeers is herbergier in "De Swaen". De belasting op de "neeringen" of handel, wordt in 1715 door de plaatselijke overheid geschat en gelijkgesteld met het bewerken van een oppervlakte landbouwgrond. De twee herbergen zijn geschat op 1 gemet 50 roeden (51 aren 60 ca.) land en getaxeerd aan 10 schellingen groot per gemet.⁷² Bertholomeus Amandels baat in 1731 de herberg uit en in 1733 neemt Cornelis Meyers het perceel in cijnspacht "zijnde betimmert met de herberge De Swane in 't dorp". De cijnspacht, aanvankelijk 2 schellingen groot per jaar, wordt door de kerkfabriek verhoogd tot 4 schellingen groot per jaar. In 1736 neemt François Fontayne als brouwer-herbergier de zaak over.

In 1744 verklaart de Franse koning Lodewijk XV de oorlog aan Oostenrijk en Engeland. Het Frans leger valt Zuid-Vlaanderen binnen. Een deel van de barrièresteden valt in Franse handen. De Nederlandse troepen trekken zich terug in het Noord-Vrije. Het Brugse Vrije verdedigt zijn grondgebied door de Oostendse- en Gentse Vaart te verschansen. In de zomer van 1745 rukken de Franse troepen noordwaarts op. De Nederlanders beschermen hun posities door inundaties. De Fransen bezetten Brugge en een groot deel van het Brugse Vrije.⁷³

De "prochiererekeningen" van Heist ontbreken van 1742 tot 1759. Vermoedelijk zal Heist dezelfde oorlogslast gekend hebben als de omliggende dorpen.

In 1755 is Jacob Van Daele waard in "De Swaen", in 1770 Simoen Bouillon en in 1779 Carolus Meyers.⁷⁴ Tussen 1773 en 1780 maken "quade en dulle honden" Heist en omgeving regelmatig onveilig. Ze worden in opdracht van de

⁷⁰ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3177, prochiererekening Heyst A° 1712, folios 23 verso, 24 recto.

⁷¹ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3178, prochiererekening Heyst A° 1713, binnenkosten, folio 8 recto.

⁷² RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3180, prochiererekening Heyst A° 1715, folio 6 verso.

⁷³ H.P.H.Jansen (dr.), Kalendarium Geschiedenis van de lage landen in jaartallen. Prisma-boeken, nr. 1469, p.133 - 137

Fons Theerens, Chronologisch register Knokke-Heist, Gemeentelijke Openbare Bibliotheek, 1998, periode 1744 - 1748, met bibliografie.

⁷⁴ RaB., nr. 582, Herbergregister Heyst A° 1768.

lokale overheid door vrijwilligers neergeschoten. De jagers kregen als beloning een traktatie in de twee herbergen.⁷⁵

6.2. Kaartersruzie

Het sociale leven speelde zich, behalve in de schuttersgilde Sint-Sebastiaan en in het meestappen in de verschillende processies door het jaar, hoofdzakelijk af in de herbergen.

Op zaterdag 18 september 1779, spelen stuurman Frans Vande Moere, zijn broer Jan, Pieter Waege en Emmanuel Vercruyse een partij kaart in "De Swaen".

Rondom hen staan de "kijkers", onder ander Hendrik De Lieu, Augustijn Martinicq, François De Groote en zijn maat Karel Vio. Toeschouwers die over de schouders van de spelers heen het spel met een kritisch oog volgen. Zij weten het altijd beter, nadat de kaarten gespeeld zijn. Al een paar keer hadden de spelers kort en nijdig Sissen De Groote toegesnauwd dat hij moest zwijgen. Toen François De Groote een derde keer zijn kaarterswijsheid aan de man probeerde te brengen, was de maat vol. Vloekend waren de kaarters rechtgesprongen, en De Groote kreeg een opdoffer van jewelste. Zijn pappenheimers kennende, had de waard al de deur opengezet. François De Groote werd als eerste buitengegoid, achterna gezeten door de wraakzuchtige kaarters, met hun mede- en tegenstanders. De Groote zette koers naar zijn armzalige woonst. Vooraleer hij de kans kreeg de deur achter zich toe te slaan, was Pieter Waege mee binnen geglipt. Dat was een misstap. Pieter Waege pleegde huisvredebreuk. Onmiddellijk werd hij in bedwang gehouden door Sissen De Groote, die vliegensvlug zijn spade had genomen en die dreigend boven het hoofd van zijn tegenstander hield. Zowel binnen als buiten werd moord geroepen! In het voortuintje werd al aan de hekstijl getrokken om deze als stormram te gebruiken. Een paar man belegerde het huisje aan de achterkant. Daar trokken ze een onderlat weg zodat in de gevlochten wand een gat kwam, groot genoeg om er een man te laten doorkruipen. Dat probeerde er een te doen. Van zodra hij zijn hoofd binnen stak kreeg hij er een dreun op. Die diende hem de twaalfjarige zoon van de huisbaas toe. Zijn lust om binnen te gaan verging meteen en zijn makker had er de moed niet toe. Voor de ogen van de toegestroomde bureu, was de deur inmiddels stuk geramd en bezweken. Pieter Waege was ontzet en de dreiging geweken.

Deze zaak kreeg zijn beslag voor het gerecht in Brugge. De vechtersbazen kwamen in de gevangenis terecht. In het gevang werd op 10 oktober Pieter Waege verhoord door "de heren schepenen", onder beschuldiging van huisvredebreuk en slagen toegebracht in andermans huis, iets wat "hoogelijkcks strafbaer" was !

Pieter Waege verklaarde de zoon te zijn van Pieter, "oudt omtrent 39 jaer geboortig van Cnocke" en wonende te Heist, visser van beroep. Hij legde uit dat hij aan het kaarten was, toen Sissen De Groote zich met het spel bemoeide en

⁷⁵ RaB., Registers Brugse Vrije, prochierekenigen Heyst A° 1773, nr. 3220, folio 14 verso, folio 15 recto. A° 1774, nr. 3221, folio 17 recto. A° 1776, nr. 3223, folio 20 verso, 21 recto. A° 1779 - 80, nr. 3227, folios niet genummerd.

er ruzie ontstond. Jan Vande Moere had Sissen gezegd dat hij zijn mond moest houden. Daarop had Sissen Jan willen slaan, maar het was hij die de slag incasseerde. Daarop verweet hij De Groote dat hij beter zijn schuld aan hem zou betalen. Sissen De Groote antwoordde dat hij maar moest meegaan naar zijn huis. Daar gekomen had hij van de zoon enkele stokslagen gekregen, zodat hij twee blauwe ogen had opgelopen. Wie er aan de achterzijde van het huisje probeerde binnen te geraken, wist hij niet. Evenmin wie de deur had ingebeukt en wel omdat "sijne oogen door de slaegen vol bloedt ende gezwollen waeren". Was hij daar niet ontboden geworden, hij zou niet zijn binnen gegaan. Pieter Strubbe en de weduwe Pieter Verburgh kwamen getuigen dat toen hij in dat huis was, De Groote hem heeft bedreigd en gezegd : hier moet gij uw leven laten !

Dezelfde dag werd ook Hendrik De Lieu ondervraagd. Hij was de zoon van Lodewijk "oudt omtrent 25 jaeren, geboortig van Ramskapelle", woonde in Heist en was visser van beroep. Hij had geen andere reden gehad om tegen François De Groote te vechten, dan om deze buiten de herberg te werken, omdat hij hen telkens stoorde bij het kaartspel. Wie en waarmee men de deur had geforceerd, wist hij niet. Hij had ook de maat van François De Groote, Karel Vio, bedreigd en gezegd "ick sal u den kop inslaen". Van de kop inslaan, was er geen sprake geweest. Hij liet opmerken dat hij De Groote niet had geslagen in zijn huis maar wel buiten voor zijn hekken. Hij gaf ook te verstaan dat De Groote niet zo een heilig boontje was! Zes of zeven jaar geleden had De Groote herbergier David Latomme aangevallen met een mes, de broer van de wagenmaker had hij ook bedreigd en de koster afgetroefd!

De schepenen vroegen Hendrik De Lieu of het waar was dat hijzelf bekend stond als een geweldenaar? Hij zou schaper Gillis Tarrasse bedreigd hebben, diens hofstede in brand te steken. Had hij niet enige tijd geleden, het kapelleke van Wenduine kapot geslagen? Dat men hem dat in de schoenen schoof, ontkende Hendrik met klem.

Op 11 oktober werd Augustijn Martinicq ondervraagd. Hij was de zoon van François, oud 23 jaar, was geboren in Heist en woonde in Heist, visser van beroep. Hij bekende in de herberg "De Swaen" te zijn geweest. Toen de rel uitbrak was hij reeds vertrokken en heeft daar niets gezien. Later was hij met Pieter Strubbe nabij de woning van De Groote gekomen, waar 12 of 13 mensen waren samengekomen. Wie dat allemaal waren, wist hij niet te zeggen. Hij hoorde binnen De Groote roepen tegen Pieter Waege: gij zult hier uw leven laten ! Daarop hadden enige personen getracht de stijl van het hekken uit de grond te trekken om daarmee de deur in te beuken en Waege te verlossen uit de handen van die geweldenaar. Samen met Pieter Strubbe en Jan Vande Moere was hij naar de achterkant van de woonst gegaan, in de onderkant van de wand was een gat waar wel een man kon doorkruipen. Hij ontkende binnen te zijn geweest. Verder verklaarde hij dat "het gat in de riedt weegh (rieten wand) geheel de somer is open geweest ende dat de beesten aldaer sijn door gepasseert". Pas daarna gaf hij toe dat hij De Groote bedreigd had met een losgebroken plank en dat hij zich beroemd had "de deur te hebben platgelegd", hoewel dat niet waar was. Hij ontkende ook te hebben gezegd : "ick sal van hier niet gaen vooraleer alles sal in stukken geslaegen sijn". Hij bekende te hebben meegevochten, omdat François De Groote tegen Waege gezegd had, dat hij daar zijn leven zou laten.

Daarop was het de beurt om François Vande Moere te ondervragen. Hij was de "soone van Pieter, oudt 23 jaeren, geboortig van Cnocke, woonende in Heyst, stierman". Hij ontkende François De Groote in de herberg te hebben aangevallen. Met velen waren ze rondom diens woonst geweest, waarin Pieter Waege om hulp schreeuwde. Samen met Augustijn Martinicq, Jan Vande Moere en andere personen, wiens namen hij niet meer wist, hadden ze getracht de stijl van het hekken uit te trekken om de deur in te beuken. Toen dit niet lukte, ging hij naar de wagenmakerij van Pieter De Groote om een balk te halen, maar toen hij daarmee terugkwam, lag de deur al plat. Frans Vande Moere bekende enkele stoten gegeven te hebben aan het "wijf" van Frans De Groote, maar dat was om ze van zijn lijf te houden, omdat ze hem wilde in het gezicht krabben. Dat was verre van het slaan en stampen waarvan men hem beschuldigde. Ze wilden enkel Pieter Waege uit de handen van De Groote halen.

Tot slot was het de beurt aan Jan Vande Moere. Hij was de zoon van Pieter, oud 23 jaar, geboren in Knokke, woonde in Heist en was visser van beroep. Hij zei enkel dat hij gedreigd had te slaan naar De Groote, indien deze doorging met zijn kaart te "beklappen" aan zijn tegenstanders. Hij ontkende te hebben geslagen en evenmin had hij aan de achterzijde van het huis binnengebroken. Hij was daar enkel naartoe gegaan om zijn broer te helpen die slaag kreeg van De Groote.

Op 12 oktober 1779 verschenen alle beklagden in de kamer om hun verklaringen te bevestigen, wat ze ook deden. Voor Augustijn Martinicq hadden de heren schepenen nog een vraag. Er werd hem een stuk van de deur getoond met de deurgrendel aan. Men vroeg Augustijn of hij dat herkende en of het dat stuk was dat hij in handen had waarmee hij gedreigd had te slaan. Augustijn bevestigde dat maar ontkende daarmee gedreigd of geslagen te hebben.

De heren schepenen waren blijkbaar goed geluimd op de dag van het vonnis. Ze besloten de gevangenen Pieter Waege, Hendrik De Lieu, Augustijn Martinicq, Jan en François Vande Moere, elk een scherp vermaan te geven en hen te ontslaan uit de gevangenis.⁷⁶

De gedaagden zullen samen de gerechtskosten betalen. Wie verantwoordelijk werd gesteld voor de schade aan het huis van François De Groote, is wegens het ontbreken van dit historisch document niet geweten.

In 1784 is Joachim Neyts waard in "De Swaen" en in 1791 neemt Andries Homers de herberg over. Deze laatste krijgt een vergoeding voor het ter beschikking stellen van een "kamer" in de herberg en het leveren van brandhout voor de vergaderingen van de lokale overheid. Andries Homers was afkomstig van Ramskapelle. Hij werd visser te Heist in 1760, zes jaar later was hij stuurman. Als stuurman genoot hij professioneel aanzien, de Schepenen van het Brugse Vrije duiden hem aan als schatter in erfeniszaken in de visserij. Tussen 1791 en 1801 veranderde hij de naam van de herberg in "De Drije Swaenen".

⁷⁶ Germain Vandepitte, Rechtspraak in het Brugse Vrije, kaartersruzie tussen Heistse dunekeuns, Rond de Poldertorens, 19de jaargang (1977), nr.1, blz. 17 - 22.
Rijksarchief Brugge, nr.17.032, Register Crimineel, folio 28 recto - 33 verso.

6.3. De herberg "De Croone"

De herberg "De Croone" stond op de hoek van de Zuidstraat (nu Kerkstraat) en de Pompestraat (Kursaalstraat), op de westkant van het dorpsplein tegenover "De Swaen". Het perceel was particulier bezit. De herberg "mette haere erfve" was ook een kleine boerderij. De herberg "De Croone" wordt onder deze benaming vermeld in de ommeloper van 1670.

In 1700 baat Thomaes Derniers de herberg uit en betaalt 10 schellingen groot belasting voor de uitbating van de herberg. Afwisselend worden in "De Croone" en in "De Swaen" van half maart 1700 tot en met half maart 1701, de vergaderingen gehouden voor de opstelling van de rol tot belastingsaanslag op ieders landgebruik, door de hoofdman, pointers en voornaamste ingezetenen. De rekening voor het drankverbruik voor deze gelegenheid bedroeg 7 ponden 8 schellingen groot. In 1702 werd ook in "De Croone" vergaderd voor het regelen van "de affaires vande prochie". Een van de lotingsessies voor het werven van soldaten in 1702, waarbij Heist vijf soldaten moest leveren aan het Brugse Vrije gebeurde ook in "De Croone".

Bij Thomaes Derniers werden in 1701 gedurende de herstellingswerkzaamheden aan de grensforten te Knokke en Westkapelle enkele dragonders van het beveiligingseskadron ingekwartierd.

Thomaes Derniers kreeg het hard te verduren gedurende de Spaanse Successieoorlog. Door de vele opeisingen van voedsel en drank door de militairen geraakte hij vanaf 1702 in financiële moeilijkheden. Hij bewerkte toen 15 gemeten 2 lijnen en 37 roeden land, en kon zijn belastingen daarop niet volledig voldoen. Voor de uitbating van de herberg stond hij ook voor 15 schellingen 8 groten in het krijt bij de ontvanger "ter cause van synne enoughsaeme bekende insolventie".

In 1703 overleed vermoedelijk de vrouw van Thomaes Derniers. De ontvanger noteerde in de jaarrekening van de "prochie", "het sterfhuys van Thomaes Derniers staet in de rolle" met een oppervlakte van 16 gemeten 2 lijnen 13 roeden (ongeveer 7 ha 39 aren) vrijland, waarvoor hij de belasting van 3 ponden 4 schellingen niet kon betalen, om dezelfde redenen als hierboven vermeld. De hoofdman en de pointers gaven in 1704 Thomaes Derniers enkele betaalde opdrachten. Hij reisde driemaal voor de lokale overheid naar het "hollandsch campement", en werd betrokken bij de bouw van de afdamming in de Isabellavaart, toen de gouverneur van het Isabellafort de gelijknamige sluis dreigde te vernielen, om de landerijen ook die te Heist te overstromen met zeewater. Wat op 4 juni 1704 daadwerkelijk gebeurde. In 1706 reisde Thomaes Derniers nog verschillende keren in opdracht van de lokale overheid. Hij kreeg daarvoor een vergoeding van 5 ponden 4 schellingen groot.⁷⁷

Na 1706 worden Thomaes Derniers en de herberg "De Croone" niet meer vermeld in de rekeningen.

⁷⁷ RaB., Registers Brugse Vrije, prochierekeningen Heyst, nr. 3171, A°1700 folios 7 verso, 20 recto. Idem nr. 3172, A° 1702, folio 28 recto. Idem nr. 3173, A° 1703, folios 59 verso, 61 verso, 73 verso. Idem nr. 3174, A° 1704, folios 43 verso, 45 recto. Idem nr. 3176, A° 1706, folio 42 recto.

Maurits Coornaert, a.w., p. 433.

6.4. De herberg "Sint-Anna"

De herberg "Sint-Anna" was gelegen op het hoekperceel van de huidige Kerk- en Vuurtorenstraat (nu handelszaak Demuynck n.v.). De naam duikt op in de eerste helft van de 18de eeuw.

Reeds eeuwenlang stond op dit perceel een woning, in de 16de eeuw genoemd "Papenhof", waarin herberg werd gehouden. Eind 17de eeuw was de naam geëvolueerd tot "Papenhoof".⁷⁸ In deze laatste periode werd geen herberg gehouden in dat huis.⁷⁹

In 1700 is Marinus De Groote herbergier-brouwer in "Sint-Anna". Hij is in 1695 gehuwd met Brigitta De Vos en ze hebben vier kinderen: Joanna (1696), Jacobus (1697), Maria (1700) en Jacoba (1702). Marinus, in de volksmond Marijn genoemd, staat "gepoint" of belast op de uitbating van de herberg "Sint-Anna" voor 8 schellingen groot, de laagste belasting op de drie herbergen in Heist. De vergaderingen van de lokale overheid gaan er niet door en op de processiedag te Heist doen de schuttersgilden van Lissewege en Heist, de vaandel dragers en de klokkluiders de herberg niet aan. Vermoedelijk startte Marijn De Groote pas zijn herberguitbating. Bij de inkwartiering van een detachement dragonders in augustus 1701 ontsnapte Marijn aan de opeising.

In het begin van de Spaanse Successieoorlog kreeg Marijn De Groote minder soldatenvolk over de vloer dan zijn twee concurrenten.

In 1714 worden de twee herbergen "De Swaen" en "Sint-Anna" door de lokale overheid gelijk belast op 16 schellingen groot.⁸⁰ Dat zelfde jaar worden "dulle honden" neergeschoten te Heist. De traktatie vanwege de hoofdman en de pointers aan de jagers gaat door bij Marijn De Groote. De schuttersgilde van Heist kreeg naar aanleiding van de processie op kermisdag haar traktatie aangeboden in "Sint-Anna".⁸¹

De herberg beschikte over logeermogelijkheid, een "duitschen ingenieur" logeerde er meerdere dagen in februari 1716 gedurende zijn opdracht voor de grenswijzigingen.⁸² Toen de bisschop van Brugge Heist bezocht in 1717, werden de schutters die zijn hoogwaardigheid inhaalden getrakteerd in "Sint-Anna".

Marijn De Groote overleed op 29 september 1725 en in 1727 had de boedelscheiding plaats.

Jacob De Groote nam de herberg met brouwerij over. Om uit onverdeeldheid te treden lieten hij en zijn drie schoonbroers Jacob Pauwaert, Frans Maesschalk en Anthone Malbrancke het onroerend bezit van Marijn De Groote schatten door de "ghesworen lantmeter 's lants vanden Vrijen Jacques Lootijns" met medewerking van Pieter Bogaert meester-timmerman, Cornelis Willems "meester-matsenaere ende glaesemaecker" en Jacob Dudon strodekker.

⁷⁸ Maurits Coornaert, a.w., p. 446 en 452.

⁷⁹ Maurits Coornaert, a.w., p. 167.

⁸⁰ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3179, prochierekening Heyst A° 1714, folio 8 recto.

⁸¹ idem noot 80, folios 24 recto en 25 recto.

⁸² idem noot nr. 59.

De herberg en brouwerij met een erf van 40 roeden (5 aren 89 centiaren) werd geschat op 139 ponden 14 schellingen groot. Een huis met 90 roeden land (13 aren 27 centiaren) bewoond door Maerten Tournon werd geraamd op 28 ponden 6 schellingen groot. Een schuur met 2 lijnen (29 aren 49 centiaren) grond werd geraamd op 50 ponden groot. Een stuk zaailand van 61 roeden (8 aren 99 centiaren) kreeg een waarde van 4 ponden groot courant. Een huis met "stalleke" en 24 roeden (3 aren 53 centiaren) land, dat bewoond was door Cornelis Mattheus werd geschat op 28 ponden 8 schellingen courant.

Het onroerend bezit van Marijn De Groote werd geraamd op een totale waarde van 250 ponden 2 schellingen 8 grooten courant geld⁸³. Marijn De Groote was een welstellend man als brouwer-herbergier te Heist in deze periode.

Jacob De Groote en zijn schoonbroer François Maesschalk namen de herberg met brouwerij, zonder de brouwerijuitrusting, voor hun erfdeel. Vermits de herberg met brouwerij geschat was op 139 ponden 14 schellingen groot en hun erfdeel samen maar 125 ponden 1 schelling 4 groten bedroeg, moesten zij 14 ponden 12 schellingen 8 groten uitkeren aan de twee andere schoonbroers Jacob Pauwaert en Anthone Malbrancke. Laatst genoemden erfden de vier andere onroerende goederen met een waarde van 110 ponden 8 schellingen groten. Jacob De Groote kocht de brouwerijuitrusting : "den brauketel, cuppe ende coelbacken ende alle sijn toebehoorten" voor 44 ponden. Hij betaalde zijn twee schoonbroers Jacob Pauwaert en Anthone Malbrancke daarvoor elk 11 ponden groten uit op 1 september 1727⁸⁴.

Jacob De Groote brouwde en tapte bier het jaar rond. Hij kreeg op de jaarlijkse kermis- en "heilighen sacramentsdag" de vaandeldragers die in de processie mee stapten over de herbergvloer voor de gebruikelijke traktatie op kosten van de belastingbetalers.

Jacob De Groote overleed in 1758 of 1759.

Isabella Clara Pauwaert, dochter van Jacob Pauwaert en Maria De Groote, gehuwd in eerste huwelijk met Johannes-Augustinus Rotsaert, koster te Heist en in een tweede huwelijk met Simoen Bouillon, erfde van haar oom Jacob De Groote drie vierden en van haar moeder een vierde van de herberg Sint-Anna met erf te Heist. Na het overlijden van haar eerste echtgenoot eind februari 1760, werd voor het opstellen van de staat van goed de herberg herschat. Op 17 april 1761 stelden de beëdigde schatters de verbeteringen vast die de herberg met brouwerij in de loop der jaren had ondergaan. De gebouwen waren gedeeltelijk in baksteen opgetrokken. In het huis, de kelder en buiten rond de woning lagen vloertegels. De gebouwen waren allen met dakpannen bedekt ook het hout en ijzerwerk werd geschat. Totale waarde 201 ponden 19 schellingen 6 groten.

Jacob De Groote had bij testament op 30 april 1750 een gezongen mis in de kerk van Heist gefundeerd, met "drie lessen en lauden" te celebreren ieder jaar op zijn sterfdag. De pastoor kreeg daarvoor, in het testament bepaald, een vergoeding van 10 schellingen groot, de koster 3 schellingen 4 groten, de

⁸³ RaB., Staat van goed 4de reeks, nr. 442.

Firmin Roose, De Van Riebekes (tweede deel) bijlage 3, p. 61, Rond de Poldertorens, 12de jg. (1970), nr. 2 .

⁸⁴ Idem noot 83, ingevoegd twee ontvangsbewijzen.

klokkluis 1 schelling, de kerk 5 schellingen groot. Aan de armen moest een half hoet tarwe (86 l) gebakken in brood uitgedeeld worden. De kosten van het jaargetijde werden gehypothekeerd op de drie vierden van de herberg en brouwerij. Indien de fundatie niet meer op deze laatste of andere financiële middelen kon worden bezet, mocht Isabella Pauwaert in gemene lasten brengen een kapitaal van 51 ponden 4 schellingen groot wisselgeld met een rente van de penning 24 (4,16 %), om het brood aan de armen te betalen.

Jan Devos pachtte in 1759-1760 de brouwerij.⁸⁵

Na het overlijden van haar eerste echtgenoot J.A.Rotsaert, koster te Heist, huwde Isabella- Clara op 29 oktober 1760 met Simon Bouillon. Hij was 28 jaar en afkomstig uit Houthave. Met haar tweede echtgenoot baatte zij vanaf 1761 de herberg-brouwerij Sint-Anna uit.

Isabella-Clara Pauwaert overleed op 18 december 1767. Simon Bouillon liet een staat van goed opstellen, omdat er behalve de drie minderjarige kinderen uit het eerste huwelijk van Isabella, hij ook drie minderjarige kinderen had met haar : Marianne Bouillon, geboren op 29 oktober 1761, Innocentius geboren 24 oktober 1763 en Isabella geboren op 2 maart 1766. De onroerende goederen die Isabella-Clara erfde van haar oom Jacob De Groote en van haar moeder Maria De Groote, met name de herberg met brouwerij Sint-Anna, een schuur met twee lijnen (29 aren 49 centiaren) land gelegen west van de herberg Sint-Anna en 61 roeden (8 aren 99 centiaren) zaailand te Heist, werden op verzoek van de voogden van de drie minderjarige kinderen Karel, Pieter en Genoveva uit het huwelijk van Isabella met J.A. Rotsaert, te Brugge openbaar verkocht door "stockhouder Sieur Pieter Moentack". Balthazar Vandermeuren kocht alle voornoemde onroerende goederen te Heist voor 221 ponden 7 schellingen groot wisselgeld.⁸⁶

De brouwerijuitrusting werd door de koperslagers Paulus Allaert en Karel Vanholme geschat, de tonnen door de meester-kuipers Andries Kesteloot en Jacob Deman, allen uit Brugge. Het geheel werd geraamd op 91 ponden 8 schellingen groten courant. De locatie van de brouwerij wordt niet vermeld in de staat van goed.

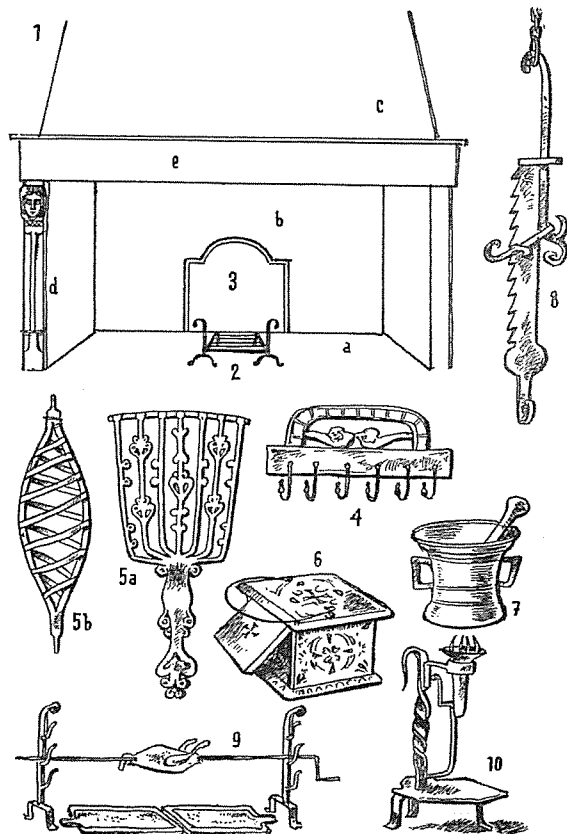
De herberg Sint-Anna bezat geen verdieping en bestond uit : een keuken, een hoogkamer, een kelder, een kamer op de gelijkvloers, een bierkelder, een zolder en een bakkeet.

De keuken diende tot woonplaats, gelagzaal en slaapplek. De haard was voorzien van een haal⁸⁷, een tang, twee blaaspijpen, twee roosters, twee vuurschoppen en een haardgereihanger. Het meubilair bestond uit een toog, drie tafels, twee banken en acht stoelen. Tegen de wand stond een staand uurwerk, en er hingen drie rekken met 24 lepels en 17 vorken in tin en een spiegel aan de wand.

⁸⁵ RaB., Staat van goed, 2de reeks, nr. 3832, folios 10 verso tot 13 recto, folios 20 verso tot 24 verso.

⁸⁶ RaB., Purgatieve rekening J. A. Rotsaert, nr. 3846, folios 3 recto tot 5 recto.

⁸⁷ Haal = getakt ijzer waaraan men een ketel boven het vuur hangt.

OUDEVLAAMSE KEUKEN en KOOKKUNST

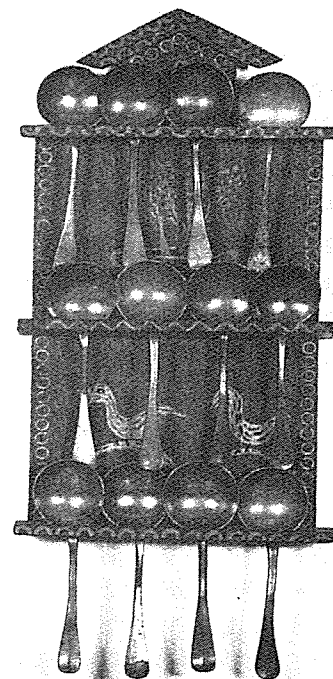
1. Haard - a. stoopplaats - b. schoorsteen - c. rookmantel - d. schouwvang - e. schouwband. — 2. Haardijzers. — 3. Haardplaat. — 4. Haardgereihanger. — 5. a. Rooster - b. visrooster. — 6. Versierde houten kistje voor vuurpot. — 7. Mortier. — 8. Vuurhaal. — 9. Braadspit op haardijzers boven vetvangers. — 10. Smeedijzers kaarsenhouders. — (Documentaire tekening door A. Setola)

*Historie en Folklore door Herve Stalpaert,
uitgeverij voor Gemeenteadministratie
Heule, 1957.*

In de gelijkvloerse kamer of "platte kamer" stonden een ligbed, twee kasten, twee tafels, drie banken, tien stoelen, dertien pond tin, een koper "lauwer", een strijkijzer met zijn "boutten" en een theemoor. In deze kamer stonden de kasten waar de klederen van de huisgenoten werden bewaard, ze diende ook als slaapkamer.

In de kelder stond een stande (kuip meer hoog dan breed) met vlees, een pot boter, een pot met vet, (smout?), een koelvat, een koperen emmer, een "carteel" met aardappelen en rapen en al het "aerdewerck".

In de bierkelder lagen 112 flessen wijn, negen tonnen en half groot bier zowel "goe en sleghte".

Een rek voor lepels

⁸⁸ Gleyerswerck = verglaasd glinsterend aardewerk, bekleed met tinglazuur waarin de

Een reeks potten ,die met de grote opening is een bierkan,de andere zijn oliekannen

*Boter ,vet en vleespotten
(dr. Jozef Weyns, Het huisraad in de vlaamse volkskunde, Kredietbank 1974)*

Een vat jenever. De drankenvoorraad werd geschat op 28 ponden groot. Op de zolder lagen vier hoet en half (774 l)⁸⁹ tarwe, twee zeefden, een korenvat, een schop, twaalf korenzakken, twee vaten haver, ajuin en droge bonen, vitsen, een balle met hop, enige ledige flessen en wat oud ijzer. In de bakkeet stond een "keiren" (karn) met zijn toebehoren en het slaapgerief voor de dienstmeid, "stuyckysers en bollen"⁹⁰. Al het droog brandhout werd er bewaard en de boonpersen, wortels, aardappelen, prei en een "cleen swijn"⁹¹. In de koestal stonden vijf koeien "grootte en cleen" samen geraamd op 19 ponden 5 schellingen groot.

versiering voor het bakken is aangebracht.

⁸⁹ J. Mertens & P. Vandewalle, *Metrologisch Vademecum voor Vlaanderen*, p. 71, korenmaat: 1 hoet = 172 l, havermaat: 1 hoet = 198,56 liter.

⁹⁰ Stuyckysers en bollen. Dit kan voor het bolspel in open lucht hebben gediend bij de herberg.

⁹¹ Klein varken.

In de schuur lagen verschillende graangewassen: drie hoet (516 l) niet gedorste tarwe, waarde £ 4.16.00. Veertien hoet en een vat niet gedorste gerst, waarde £ 14.08.04 groot en bonen. Een "mingelinge" van niet gedorste graangewassen, zes hoet en half geschat op £ 5.17.00 groot. Verder drie honderd schoven roggestroo, een "waschkuype", een ijzeren pot, een ladder, de diltpersen £ 1.10.00 groot.

Gedurende hun huwelijk hadden Simon en Isabella een nieuwe bakkeuken laten bouwen, die op 11 maart 1768 door Joseph Vanhoutryve "meester-matsenaere te Heyst" geschat werd op 11 ponden 6 schellingen 8 groten.

Wardin Isabella-Clara Pauwaert was een welgestelde vrouw. Behalve de erfenis van haar oom en moeder, bezat ze uit de erfenis van haar vader Jacob Pauwaert, molenaar te Knokke, 3/8 in de korenwindmolen met woonhuis en 25 roeden land (3 aren 68 centiaren), gelegen in de Watering van Volkaertsgote op de Graaf Jansdijk te Knokke, alsook de helft in de herberg "De Swaene" in het dorp te Knokke.

Haar kledingsstukken worden in de staat van goed niet nominatief vermeld maar geschat op 12 ponden 10 schellingen groot, een niet onaardig bedrag.

Simon Bouillon liet het zilverwerk en de juwelen schatten door "Sieur Geernaerts meester-silversmit" te Brugge :

"een silver snuyfdose nieuw alloy, weegt twee oncen dry engelschen en half bedraecht in courant gelt" £ 1.03.00, "een silver senture gispe een once twee engelschen en half" £ 0.11.03, "een silver naelde nieuw alloy weegt een once en dry engelschen" £ 0.12.00, "een paar silver gispen nieuw alloy weegt veerthien engelschen en alf" £ 0.07.04, "een silver beslagh van een rieme weegt achthien engelschen" £ 0.09.00, "een kerkboek beslegghen met silver" £ 0.12.00, "een goude keten van vier toeren weegt een once negen engelschen en achthien aesen" £ 10.00.10, "een goude moode rinck weegt acht engelschen en seshien aesen" £ 2.19.06, "de cleenste moode rinck weegt vijf engelschen en acht aesen" £ 1.16.09, "een goude trouw rinck weegt vier engelschen" £ 1.08.00, "een goude cruyse met een schuyver weegt vier engelschen en vier en twintigh aesen" £ 1.13.03

De totale waarde van haar juwelen en zilver sieraden bedroeg 21 ponden 12 schellingen 11 groten.

Het liggend geld bedroeg op 7 januari 1768 : 13 ponden 6 schellingen 4 groten. De lokale overheid stond nog met 5 ponden 16 schellingen 5 groten schuld voor "ghedaene thaire" in de herberg en enige personen waren debiteur "over leveringhe van bier" 1 pond 6 schellingen 8 groten.

Daartegenover was er nog te betalen aan Joannes Verbrugge, "meester-chirurgien" te Dudzele voor bezoek en levering van "medecijnen in 's overledens doodsieckte" 1 pond 3 schellingen 8 groten.

Heer en meester Ignatius Bocxtael, pastoor te Heist had te goed voor de begrafenismis met de middelbare dienst en levering van de kaarsen 3 ponden 5 schellingen 4 groten. François Vandermeiren, koster over zijn recht in de uitvaart 1 pond 5 schellingen groot.

De ontvanger van de Watering van Eyensluis 2 schellingen 10 ½ groten voor watergeschot. Aan Sieur J.L. Vanderlijnde, ontvanger der provincierechten te Blankenberge, 7 ponden 4 schellingen groot over provincie en maalderecht.

De dienstmeid Emerentiana Savels kreeg voor haar dienstloon tot 7 januari 1768, 1 pond 7 schellingen groot.

Voor de levering van jenever op 21 februari en 14 december 1767, was nog een factuur te betalen aan Emanuel Bonte stoker te Dudzele van 7 ponden 2 schellingen groot. Aan Sieur Bertholomeus Michot, wijnhandelaar te Brugge was ook een factuur te betalen voor levering van "twee stucken wijn" op 1 mei en 12 september 1767 van 21 ponden groot, omgezet in courant geld 24 ponden 10 groten.

Simon Bouillon stond op 35 jarige leeftijd, na zeven jaar huwelijk, op straat, weduwnaar met drie minderjarige kinderen. Niet gans berooid, hij kreeg ingevolge zijn huwelijkscontract met Isabella-Clara Pauwaert, de "beste coutse en bedde" en 200 guldens of 33 ponden 6 schellingen 8 groten weduwgeld.

Bij de verkoop van de herberg en aanhorigheden aan Balthazar Vandermeuren werd bedongen dat Simon Bouillon de herberg en bedrijfsgebouwen mocht gebruiken tot 1 mei 1768 en het zaailand tot eind september⁹²

Simon Bouillon kon het bier brouwen en tappen niet laten en nam in 1770 de herberg "De Swaen" voor negen jaar over. In 1792 vinden we hem terug als kleine landbouwer met 9 gemeten 2 linie en 79 roeden (4 ha 39 aren) land.

Balthazar Vandermeuren nam zijn eigendom, de herberg met brouwerij Sint-Anna, in bezit in 1768, maar kreeg zijn uitbatingvergunning pas in 1779. Intussen runde David Latomme de zaak. Achtereenvolgens waren Pieter Hullaert in 1784, Philippe Lems in 1789, Joachim Neyts in 1791, Pieter Rotsaert in 1793 en Pieter Sabbe in 1796 de uitbaters van de herberg Sint-Anna.⁹³

Het vervolg van dit artikel verschijnt in het tweede nummer van deze jaargang.

⁹² RaB., Staat van goed, Isabella Pauwaert, 2de reeks, nr. 2042, folios 1 tot 63 recto.

⁹³ RaB., Herbergen register Brugse Vrije, nr. 582.